

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет (ННІ) гуманітарно-педагогічний

УДК 373.3:37.015.3:005.32

ПОГОДЖЕНО

Декан факультету (Директор ННІ)

Гуманітарно-педагогічний
(назва факультету (ННІ))

Савицька І.М.

(підпис)

(ПІБ)

“ ___ ” _____ 20_ р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Педагогіки
(назва кафедри)

Сопівник Р.В.

(підпис)

(ПІБ)

“ ___ ” _____ 20_ р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему « ФОРМУВАННЯ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ
ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Спеціальність:

011 «Освітні, педагогічні науки»

Освітня програма:

«Інформаційно-комунікаційні технології в освіті»

Орієнтація освітньої програми:

«Освітньо-професійна»

Гарант освітньої програми

Д.пед.н., професор

(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

Олександр Кучай

(ПІБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

К.пед.н

(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

Ольга Сироєжко

(ПІБ)

Виконав

(підпис)

Олег Тризна

(ПІБ студента)

КИЇВ – 2024

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Гуманітарно-педагогічний
ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри педагогіки

Д-р пед. наук, проф. _____ **Руслан СОПІВНИК**

«10» жовтня 2023 року

**ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ**

Тризні Олегу Валентинович

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітня програма: «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті»
Орієнтація освітньої програми: «Освітньо-професійна»
Тема магістерської кваліфікаційної роботи «Формування мотивації до навчальної діяльності здобувачів освіти засобами цифрових технологій»

Затверджена наказом ректора НУБіП України від “12.12.2024_р. №_2253 «С»_
Термін подання завершеної роботи на кафедру "10" листопада 2024

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти XXI ст., Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття); Стратегія розвитку освіти в Україні на 2021–2031 роки; посібники, словники, довідники, методична, наукова література щодо теми дослідження.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Формування мотивації до навчальної діяльності здобувачів освіти, як психолого-педагогічна проблема.
2. Організаційно-методичні засади формування у здобувачів освіти мотивації до навчальної діяльності засобами цифрових технологій
3. Методика формування мотивації до навчальної діяльності здобувачів освіти засобами цифрових технологій.

Дата видачі завдання “10” листопада 2023 р.

Керівник магістерської роботи

_____ (підпис)

Ольга Сироєжко
(ПБ)

Завдання прийняв до виконання

_____ Олег Тризна

РЕФЕРАТ

Магістерська кваліфікаційна робота на тему «Формування мотивації до навчальної діяльності здобувачів освіти засобами цифрових технологій» містить 1 рисунок, 7 таблиць та 96 використаних джерел.

Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка методичних рекомендацій щодо формування у здобувачів освіти мотивації активного залучення у навчальний процес.

Сформульована мета дозволяє визначити наступні завдання дослідження:

- 1) проаналізувати теоретичні погляди на проблему підвищення рівня мотивації до навчальної діяльності засобами цифрових технологій;
- 2) розкрити сутність і структуру понять «мотивація», «самостійність» та «відповідальність», а також визначити їх значення в освітньому процесі та вплив на навчальну діяльність;
- 3) встановити рівень мотивації до навчальної діяльності здобувачів освіти та перевірити результативність застосованих методів підвищення цього рівня;
- 4) розробити методичні рекомендації щодо підвищення рівня мотивації до навчальної діяльності засобами цифрових технологій.

Розв'язання поставлених завдань були використані такі методи наукового дослідження, як: аналіз та синтез, індукція та дедукція, моделювання, порівняння та узагальнення психолого-педагогічної літератури з теми дослідження, тестування, бесіда, вивчення документації та результатів педагогічної діяльності, визначення та узагальнення емпіричних даних дослідження та отриманих результатів.

Результатом дослідження стало ретельне вивчення проблеми формування стійкої мотивації до навчальної діяльності здобувачів освіти засобами цифрових технологій.

У першому розділі розглянута психолого-педагогічна проблема, яка розкриває основні аспекти формування мотивації у здобувачів освіти, а також

чинники, які впливають на їхню навчальну активність, та особливості формування мотивації засобами цифрових технологій.

У другому розділі проаналізовано вплив цифрових технологій на підвищення мотивації здобувачів освіти, їхню ефективність у формуванні позитивного ставлення до навчання, а також розвиток когнітивних та соціальних навичок. Окрім цього, розглянуто методи розвитку самостійності та відповідальності через самостійну роботу та групові проекти. Важливе місце відведено ролі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які сприяють підвищенню якості освіти та навичок самоосвіти, зокрема через використання інтерактивних платформ, освітніх програм та онлайн-курсів, що визначають сучасні тенденції в освіті.

У третьому розділі представлено результати емпіричного дослідження, спрямованого на формування мотивації здобувачів освіти. Розглянуто етапи дослідження, методи та методика, які використовувалися для діагностики рівня мотивації, а також проведено детальний аналіз отриманих результатів. Особлива увага приділена тому, як сучасні педагогічні підходи, включно з інтерактивними методами та технологіями, впливають на формування мотивації до навчання. На основі отриманих даних було розроблено методичні рекомендації для підвищення мотивації здобувачів освіти, що враховують індивідуальні особливості і педагогічні інновації, які можна впроваджувати в освітній процес для стимулювання інтересу до навчання.

Застосування практичних рекомендацій, розроблених нами на основі емпіричних досліджень, дозволить викладачам підвищити ефективність навчання, залучити здобувачів освіти до активної діяльності та забезпечити їхній майбутній професійний розвиток. Ми визначили комплексний підхід до формування мотивації, який охоплює всі аспекти навчального середовища, включаючи соціальні, емоційні та педагогічні фактори. Цей підхід сприяє створенню більш чіткого та всебічного розуміння основних складових цього психологічного явища.

Отже, наша робота розширює теоретичне розуміння мотивації до навчання здобувачів освіти та підтверджує ефективність комплексного підходу, що враховує педагогічні, соціальні та емоційні фактори для її формування.

Ключові слова. Мотивація до навчання, розвиток мотивації, навчальна активність, самостійність, відповідальність, комплексний підхід, мотиваційні стратегії в освіті, цифрові технології..

ЗМІСТ

<u>ВСТУП</u>	7
<u>РОЗДІЛ 1.</u>	9
<u>ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</u>	9
1.1 <u>Мотивація учіння як психолого-педагогічний феномен</u>	9
1.2 <u>Особливості формування мотивації учіння у здобувачів освіти</u>	22
<u>Висновки до першого розділу</u>	31
<u>РОЗДІЛ 2.</u>	32
<u>МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ АКТИВНОГО ЗАЛУЧЕННЯ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ</u>	32
2.1 <u>Методи та прийоми навчальної діяльності здобувачів освіти</u>	32
2.2 <u>Методи та прийоми розвитку самостійності та відповідальності здобувачів освіти</u>	42
<u>Висновок до другого розділу</u>	48
<u>РОЗДІЛ 3</u>	50
<u>ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ</u>	50
3.1. <u>Етапи, методи та методика дослідження, аналіз результатів дослідження</u>	50
3.2 <u>Методичні рекомендації щодо підвищення мотивації до навчальної діяльності</u>	64
<u>Висновок до третього розділу</u>	75
<u>ВИСНОВКИ</u>	77
<u>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</u>	84

ВСТУП

Модернізація української освіти та впровадження концепції Нової української школи (НУШ) акцентують увагу на необхідності формування стійкої мотивації до навчальної діяльності серед учнів початкової школи, яка б базувалася на розвитку їхніх пізнавальних інтересів та актуальних потреб. Успішне залучення дітей до активної участі у навчальному процесі розглядається як першочергова умова для ефективного становлення особистості, здатної до самостійного опанування знань та постійного самовдосконалення впродовж усього життя.

Проте результати досліджень свідчать, що значна частина молодших школярів демонструє низький рівень мотивації до навчання. Така ситуація обумовлюється рядом чинників, серед яких можна виділити несприятливе психолого-педагогічне середовище, застосування авторитарних методів викладання, а також недостатнє використання інноваційних підходів до організації навчального процесу, що не враховують вікових особливостей учнів молодшого шкільного віку.

Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка методичних рекомендацій щодо формування у здобувачів освіти початкової школи мотивації активного залучення у навчальний процес.

Сформульована мета дозволяє визначити наступні завдання дослідження:

- 1) проаналізувати еволюцію поглядів на проблему підвищення рівня мотивації до навчальної діяльності у початковій школі;
- 2) розкрити сутність і структуру понять «мотивація», «самостійність» та «відповідальність», а також визначити їх значення в освітньому процесі та вплив на навчальну діяльність учнів;
- 3) встановити рівень мотивації до навчальної діяльності учнів початкової школи та перевірити результативність застосованих методів підвищення цього рівня;

- 4) розробити методичні рекомендації щодо підвищення рівня мотивації до навчальної діяльності у початковій школі.

Об'єктом дослідження є процес формування мотивації активного залучення у навчальний процес у здобувачів освіти початкової школи.

Предметом дослідження є методи та технології формування мотивації активного залучення у навчальний процес у здобувачів освіти початкової школи.

Розв'язання поставлених завдань були використані такі методи наукового дослідження, як: аналіз та синтез, індукція та дедукція, моделювання, порівняння та узагальнення психолого-педагогічної літератури з теми дослідження, тестування, бесіда, вивчення документації та результатів педагогічної діяльності, визначення та узагальнення емпіричних даних дослідження та отриманих результатів.

Наукове значення цього дослідження полягає в тому, що ми:

- 1) уточнено сутність і структуру понять «мотивація», «самотійність» та «відповідальність», а також досліджено їх взаємозв'язок та вплив на формування навчальної активності учнів початкової школи;

- 2) визначили комплексний підхід до формування мотивації, що враховує всі аспекти навчального середовища, включаючи соціальні, емоційні та педагогічні фактори.

Практична значущість роботи полягає в розробці методичних рекомендацій, які можуть бути впроваджені в освітній процес початкової школи для підвищення мотивації учнів до навчальної діяльності.

Структура роботи – робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У роботі було наведено 1 рисунок, 7 таблиць та 96 використаних джерела.

Кількість сторінок – 100.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Мотивація учіння як психолого-педагогічний феномен

Людська поведінка, на перший погляд, може здаватися хаотичною та непередбачуваною, проте за нею прихована чітка логіка, яка зумовлена мотиваційною сферою особистості. Саме мотивація, що є динамічним поєднанням внутрішніх та зовнішніх чинників, спонукає людину до активної діяльності, спрямованої на досягнення певних цілей або задоволення потреб.

Протягом століть психологи та педагоги намагалися розкрити таємниці мотивації, прагнучі зрозуміти, що саме визначає поведінку людини. Дослідження в цій галузі надали змогу глибше осягнути ці складні процеси, відкривши нові перспективи для аналізу та впливу на людську поведінку.

Сутність мотивації праці зазнала значної еволюції, пройшовши непростий та тривалий шлях розвитку. Питання, що стосується головним чином людини та методів підвищення ефективності праці через мотивацію, було предметом досліджень давніх і видатних науковців.

Всесвітньо визнаними авторами теорій мотивації, на яких базуються сучасні дослідження, є А. Маслоу, Д. Макклелланд, Ф. Герцберг, Л. Портер, Е. Лоулер, Д. Макгрегор, В. Врум та інші.

Серед українських вчених, які зробили суттєвий внесок у розвиток теорій мотивації, слід відзначити М. Вольського, Г. Цехановського, М. Туган-Барановського.

Наукове осмислення проблеми мотивації розпочалося одночасно із зародженням капіталізму. Ще в XVII ст. представник класичного напрям, англієць Уільям Петті говорив про те, що поряд із землею головним джерелом багатства є праця. З огляду на цей постулат, головним фактором соціально-економічного

розвитку країни є праця, що можливо лише при умові створення мотиваційного механізму ефективної трудової діяльності [3, с. 8].

Перші спроби наукового підходу до усвідомлення сутності мотивів людини і тих сил, що спонукають до праці, стали з'являтися на етапі переходу від традиційного суспільства до індустріального. У XVIII ст. Адам Сміт, класик англійської політичної економії, вважав головним мотивом діяльності людини особистий економічний інтерес, прагнення до максимальної вигоди, природне бажання людей покращити свій добробут [3, с. 2].

Розвиток теорій мотивації пов'язаний з доктриною «людських відносин». Її автором є американський соціолог Елтон Мейо, який проводив експерименти на текстильній фабриці в Філадельфії. За результатами дослідження він зробив висновок, що вирішальний вплив на трудову активність і збільшення виробітку справляють не стільки матеріально – речові, скільки морально – психологічні чинники. У цій теорії було визнано той факт, що участь робітників у виробництві є не тільки техніко-економічним процесом з метою отримання заробітку, а й складним соціально-психологічним процесом [54, с. 18].

Одним із перших дослідників, з праць якого стало відомо про складний світ потреб і їх вплив на мотивацію трудової діяльності став американський психолог Абрахам Маслоу, який створив ієрархію потреб. Згідно з якою людина прагне задовольнити спочатку первинні потреби – фізіологічні, безпеки та захищеності, а потім вторинні – соціальні, повага й успіх, самовираження. Теорія Маслоу зробила значний внесок у розуміння того, що лежить в основі інтересів і дій людей. Поведінку людини визначає найнижча незадоволена потреба ієрархічної структури [55, с. 27].

Абрахам Маслоу, розробивши ієрархію потреб, продемонстрував, що людські потреби мають певну структуру, яка визначає їхні мотиваційні пріоритети. Відповідно до цієї теорії, людина починає задовольняти свої потреби з базових фізіологічних, таких як потреба в їжі, воді та сні, і лише після їхнього задоволення

переходить до потреб вищого порядку, зокрема потреби в самоактуалізації. Важливим аспектом цієї моделі є те, що перехід до задоволення потреб вищого рівня відбувається тільки після того, як потреби нижчого рівня задоволені.

Теорія Маслоу відрізняється від інших підходів до мотивації, які переважно зосереджуються на фізіологічних або економічних аспектах людської діяльності. Маслоу наголошує на важливості психологічного розвитку та особистісного зростання, що надає його теорії більш комплексний характер.

Застосування цієї теорії є актуальним для менеджерів, педагогів та психологів, оскільки вона дозволяє краще розуміти потреби та мотиви підлеглих, учнів або клієнтів. Це знання сприяє більш ефективній комунікації та допомагає підвищити рівень мотивації і продуктивності.

Класифікацію потреб А. Маслоу доповнив також Д. Мак-Клелланд, який особливу увагу приділяє вторинним потребам вищих рівнів влади, успіху та причетності, допускаючи, що потреби нижчих рівнів у сучасному суспільстві здебільшого задоволені. Згідно з цією теорією керівник повинен мотивувати діяльність першої категорії людей просуванням по службі, підвищеною відповідальністю; другої категорії – задачами з обмеженими ступенями ризику та відповідною самостійністю; третьої категорії – можливістю широкого соціального спілкування та низькою формалізацією контактів. Теорія потреб Мак-Клелланда приваблива тим, що допомагає виробітку практичних рекомендацій і засобів з удосконалення мотивації праці на підприємстві. Але вона, як і попередні теорії, не враховує різноманітність пріоритетних [40, с. 375].

Подальші зрушення в мотивації праці пов'язані з ім'ям американського соціолога Фредеріка Герцберга, який висунув двофакторну теорію задоволення працею. В своїй теорії Герцберг обґрунтував дві категорії – гігієнічні фактори та мотивація, що впливають на задоволення працею і мотивацію трудової діяльності. Гігієнічні фактори пов'язані з навколишнім середовищем, у якому відбувається трудовий процес, а мотивація – з характером і змістом праці [3, с. 2].

Теорія Фредеріка Герцберга, яка розділяє фактори на гігієнічні та мотиваційні, може бути адаптована до освітньої сфери, зокрема до роботи з дітьми у школі. Гігієнічні фактори у цьому контексті — це базові умови навчання, такі як фізичний комфорт у класі, навчальні матеріали та стосунки з однокласниками та вчителями. Вони не обов'язково мотивують дітей до досягнень, але їхня відсутність може призвести до погіршення успішності та поведінки.

Наприклад, якщо класна кімната не обладнана належним чином, діти можуть відчувати дискомфорт, що негативно вплине на їхню мотивацію до навчання. Однак, навіть якщо умови навчання є ідеальними, це не гарантує, що учні будуть мотивовані вчитися краще.

З іншого боку, мотиваційні фактори — це ті, що безпосередньо стимулюють дітей до активної участі та прагнення до досягнень. До таких факторів належить визнання їхніх досягнень, наприклад, похвала від учителя за успіхи на уроці або нагородження грамотами. Також важливими є можливості для саморозвитку, як-от участь у шкільних проектах чи гуртках, де діти можуть проявляти ініціативу та творчий підхід.

Наприклад, якщо учню надається можливість обирати теми для власного дослідження чи проекту, це може значно підвищити його інтерес до навчання, оскільки він відчуває, що йому довіряють та надають відповідальність за результати. Важливим мотиваційним фактором також є визнання з боку вчителів та однокласників, що стимулює дітей прагнути до нових досягнень.

У 30-ті рр. ХХ ст. почала зароджуватися теорія очікувань, яка пов'язана з працями К. Левіна, але головним її розробником мотивації праці вважають Віктора Врума. Згідно з теорією Врума мотивація буде вдалою в тому випадку, коли затрати праці (зусилля) працівників принесуть бажаний результат, результати дадуть очікувану винагороду, а отримана винагорода принесе очікуване задоволення, яке називають валентністю [55, с. 24].

Теорія очікувань Віктора Врума, розроблена для аналізу мотивації праці, може бути адаптована до шкільного середовища. Її суть полягає в тому, що мотивація виникає, коли дитина очікує, що її зусилля призведуть до бажаного результату, результат принесе винагороду, а винагорода буде для неї значущою (валентність).

У школі це можна проілюструвати на прикладі виконання завдань. Якщо учень вірить, що старанна праця призведе до хороших оцінок, а ці оцінки принесуть схвалення з боку вчителя або батьків, то його мотивація до навчання зростатиме. Важливо, щоб учителі встановлювали досяжні цілі та забезпечували соціальне визнання, аби винагорода мала для дитини цінність.

Американським психологом Стейсі Адамсом за результатами дослідження була сформульована теорія справедливості, за якої працівник співставляє свою затрачену працю і отримані винагородами з витраченою працею та отриманими винагородами інших працівників [3, с. 2].

Розробки Ф. Тейлора, П. Дракера, Д. МакГрегора дали поштовх Едварду Локу розробити теорію постановки цілей, яка стверджує, що готовність людини витрачати певні зусилля, виконувати роботу на визначеному рівні в значній мірі залежать від таких цілей: складності (відображає ступінь професіоналізму та рівень виконання, необхідний для досягнення цілей), специфічності (відображає кількісний вимір, точність і визначеність цілей), прийняття (характеризує, наскільки людина сприймає поставлену перед нею ціль як власну), прихильності (вказує готовність людей втрачати зусилля певного рівня для досягнення цілей). За цією теорією останнім кроком є задоволення працівника результатом. Вагомий внесок у розробку цієї теорії зробили науковці Т. Раєн та Г. Латем [3, с. 2].

Відповідно до теорії посилення Б. Скінера, поведінка людини зумовлена результатом її дії в подібних ситуаціях у минулому. Згідно з теорією, працівники минулий досвід проєктують на ті завдання, які виконують зараз. При цьому вони можуть відмовитися від тих завдань, які в минулому призвели до небажаного

результату. Деякі фахівці вважають, що теорія Скінера в деякій мірі образлива для людини, тому що вона стверджує, що майбутня поведінка працівника переважно передбачувана, що обмежує можливість вільного вибору [55, с. 56].

Теорія досягнень Джона Аткинсона розглядає мотивацію як прагнення до успіху та уникнення невдач. Основними елементами цієї теорії є потреба в досягненнях, очікування успіху та страх невдачі. Люди з високим рівнем потреби в досягненнях схильні обирати складні, але досяжні завдання, готові ризикувати та наполегливо працюють, прагнучи до результату. Натомість, індивіди з низькою потребою в досягненнях уникають викликів, віддаючи перевагу більш простим завданням і проявляючи схильність до уникнення ризиків.

Теорія Аткинсона, широко застосовувана в освітньому та професійному контексті, дозволяє глибше зрозуміти мотиваційні відмінності серед учнів, що, зокрема, може допомогти у виборі навчальних стратегій і підходів до стимулювання їхньої успішності.

Теорію очікувань і теорію справедливості пов'язує та поєднує так звана модель Портера – Лоулера. Лайман Портер і Едвард Лоулер розробили комплексну процесуальну теорію мотивації, у якій головним є такі елементи: зусилля, сприйняття, отримані результати, винагорода, ступінь задоволення. Головна суть даної моделі полягає в тому, що саме результативний труд дає задоволення [3, с. 3].

Протягом усієї історії розвитку мотиваційних теорій українські вчені зробили суттєвий внесок у їх створення та вдосконалення. Так, М. Вольський вважав, що необхідно поліпшувати фізичні, моральні та інтелектуальні умови існування людини. Г. Цеховський у своїх працях зробив висновок, що багато людей намагається покращити своє становище не тільки завдяки власній праці, а й за рахунок інших. М. Туган-Барановський особливе значення приділяв психологічним почуттям, трудовим традиціям, моральним і релігійним поглядам. Він одним із перших наголошував на значущість духовності в розвитку економіки та розробив чітку класифікацію потреб, виділивши п'ять їх груп: фізіологічні, статеві,

симптоматичні інстинкти та потреби, альтруїстичні, потреби практичного характеру. Також слід згадати таких учених, як І. В. Вернадський, М. Х. Бунге та інші, які для еволюції сутності мотивації праці зробили великий внесок і їх вклад у цю галузь є вагомим [54, с. 24].

Отже, результати досліджень українських вчених підкреслюють багатогранність підходів до вивчення мотивації, а також важливість соціально-психологічних та духовних аспектів у цій сфері. У світлі цих досліджень виникає потреба глибше розглянути специфіку мотивації в контексті освітнього процесу, зокрема формування мотивації учіння у молодших школярів. Вивчення цієї проблеми вимагає з'ясування сутності базових понять, що лежать в її основі, а саме: «мотив», «мотивація» та «мотивація учіння». Розглянемо детальніше їхній зміст, оскільки відсутність єдиного трактування цих категорій відкриває нові можливості для аналізу та вдосконалення педагогічної практики.

Г. Костюк запевняє, що будь-яка діяльність людини завжди зумовлена різними видами мотивів. Порядок цих мотивів поступово складається впродовж становлення особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників [12, с. 152].

В. Вілюнас трактує мотив як стимул до діяльності, який містить значущу потребу [11, с. 9].

У «Психологічному словнику» поняття «мотив» розглядається в трьох варіантах:

- 1) це спонука до діяльності, пов'язана із задоволенням потреб суб'єкта, сукупність зовнішніх і внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта і визначають його спрямованість;
- 2) це спонукаючий і визначаючий вибір спрямованості діяльності на предмет (матеріальний чи ідеальний), заради якого вона здійснюється;
- 3) це усвідомлена причина, що лежить в основі вибору дій і вчинків особистості [65, с. 181].

Мотив відрізняється від мотивації тим, що належить самому суб'єктові поведінки і слугує рушійною силою для виконання певних дій. Спираючись на філософський енциклопедичний словник, термін «мотивація» підпорядковує собі такі поняття як «потреба», «спонукання», «схильність», «прагнення», «потяг» тощо [72, с. 432].

На думку Л. Овсянецької, мотивація є рушійною силою всієї людської поведінки, яка займає головне місце у будові людської суті. Мотивом є не лише спонукання до дійсності, а й вагома підстава для її здійснення [57, с.23].

У Девіда Мак Клеелланда мотивація представляється як сукупність мотивів, які умовно поділяються на три групи:

- 1) мотивація досягнення (стремління досягати найкращого в своїх справах), тобто потреба в успіху;
- 2) мотивація в афіліації (налагодження стосунків з оточуючими);
- 3) мотивація влади (бажання впливати на поведінку інших) [32].

Ці три потреби присутні й в учнів початкової школи, але деякі з них не так виражені як у дорослих.

С. Гончаренко розглядає мотивацію як «систему мотивів або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки» [17, с. 217].

Сучасна психологія розглядає поняття «мотивація» як визначення системи факторів, що зумовлюють поведінку (мета, потреби, мотиви, наміри, прагнення та ін.); характеристику процесу, що стимулює поведінкову активність на певному рівні. Мотивація розуміється як низка певних причин, які спонукають людину робити будь-які вчинки [64, с. 187].

За переконаннями Н. Рудої, суть і поняття мотивації полягають у сукупності різних процесів: фізичних, поведінкових, інтелектуальних та психічних. Спираючись на ці процеси, визначається рішучість людини в визначених ситуаціях [67, с. 171].

Аналіз праць багатьох науковців свідчить про різноманітність підходів до визначення мотивації як наукової категорії. Попри це, їхні трактування можна узагальнити у двох основних напрямках: перший розглядає мотивацію як зовнішній вплив на особистість за допомогою різних стимулюючих чинників, другий — як внутрішній процес, зумовлений індивідуальними потребами людини, що спонукають її до дії.

У контексті освітньої діяльності мотивація учіння являє собою комплекс стимулювальних засобів, покликаних підвищити інтерес школярів до навчання та сприяти вдосконаленню їхніх академічних умінь і навичок.

О. Киричук мотивацію учіння визначає як «систему природних, соціальних і особистісних чинників, що спонукають до відвідування навчального закладу, виконання вимог учителів, виконання домашнього завдання, до зусиль, необхідних для подолання труднощів, до розвитку здібностей тощо» [33, с. 67].

У науковій літературі виділяють два типи мотивації, які безпосередньо пов'язані з результатами навчання, це:

- 1) мотивація, яка носить негативний характер. Під негативною мотивацією розуміють спонукання школяра, що викликане усвідомленням певних неприємностей, які виникають. Негативну мотивацію здійснюють мотиви, які пов'язують з втомою, нудьгою та різними труднощами, а саме: мотиви страху (незадовільна оцінка, страх покарання) та мотиви «соціального примусу» [63].
- 2) позитивна мотивація, яка пов'язана з мотивами, які закладені поза навчальною діяльністю. Позитивна мотивація існує у двох видах. Перша визначається важливими для особистості соціальними устремліннями, це може бути почуття обов'язку перед близькими, небажання засмутити батьків. Навчання розглядається як шлях до засвоєння найбільших цінностей культури. Друга визначається вузько-

особистісними мотивами, саме: схвалення оточення та шлях до власного благополуччя [10, с. 3].

Окрім того, мотивація нерозривно пов'язана з індивідуальними потребами особистості, серед яких особливе місце займають прагнення до здобуття нових знань, розширення інтелектуальних горизонтів та реалізації власного потенціалу.

Формування мотивації в учнів молодших класх передбачає виникнення бажання у досяганні успіху в навчальній діяльності. Забезпечення мотивації до знань в учнів початкових класів можливе за таких умов:

- 1) присутністю цікавого, особистісно-орієнтованого роздавального дидактичного матеріалу, для навчання під час уроку;
- 2) вдалий перехід від педагогічного диктату до педагогічної співпраці (з урахуванням поваги до учня та усвідомлення його цінності);
- 3) організація під час навчання потреби у спілкуванні з однолітками та вчителем;
- 4) забезпечення формування допитливості та пізнавального інтересу, самоціннісного ставлення до своїх можливостей адекватної самооцінки, виховання відповідного ставлення до навчання [11, с 51].

Формування мотивації до навчання залежить і від зовнішніх показників, таких, як довілля, родичі, друзів, від чітко спланованої освітньої діяльності навчального закладу [63].

У даному контексті пропонується мотиваційний цикл, який покликаний слугувати ефективним засобом для педагогів у процесі психологічного наповнення кожного етапу уроку (див. рис. 1.1). У межах психолого-педагогічних досліджень мотивація виступає як ключове поняття, що визначає сукупність суперечливих аспектів у поведінкових реакціях учнів. Мотивація трактується як потужний стимулюючий фактор, своєрідна рушійна сила, яка, залежно від внутрішніх або зовнішніх умов, спонукає індивіда до виконання певних дій. В академічних джерелах виділяються два основні типи мотивації: позитивна і негативна. Для

забезпечення ефективного формування позитивної мотивації до навчання вчителю необхідно володіти чітким розумінням індивідуальних навчальних мотивів кожного учня. Одним із фундаментальних завдань є закладення з раннього віку основ позитивної мотивації до освітньої діяльності, а також стимулювання саморозвитку, що супроводжуватиме особистість упродовж її подальшого життя.

Рис. 1.1 Мотиваційний цикл

На думку Н. Лусканової, існують різні рівні сформованості мотивації учіння у молодших школярів, які наведені у таблиці 1.1. Ці рівні охоплюють різноманітні аспекти мотиваційного розвитку дітей, включаючи їхню зацікавленість у навчальному процесі, усвідомлення значущості знань та бажання досягати успіху в навчанні. Розуміння цих рівнів є важливим для створення ефективних педагогічних стратегій, спрямованих на розвиток та підтримку мотивації учнів.

Рівні сформованості мотивації учіння молодших школярів [69].

№ п/п	Рівень мотивації	Характеристика рівнів сформованості мотивації учіння
1.	Високий рівень	Здобувачам освіти характерний високий рівень пізнавальної активності, самостійність у навчанні, творче мислення, прагнення до самостійної праці. Вироблена тенденція успішно виконувати всі запропоновані завдання, також шкільні запити та установки вчителя. Цей мотиваційний рівень розрізняє виражений інтерес як до творчості так і до самостійного усвідомлення їх результату, формулювання висновків. Інтерес школярів приваблюють незвичайні навчальні завдання, в яких присутня новизна і вони вимагають творчого мислення та креативного підходу. Діти з цим рівнем є старанними, відповідальними, які в більшості болісно ставляться до своїх невдач.
2.	Середній рівень	Суть мотивації на середньому рівні представлено більш великим спектром як соціальних, і пізнавальних мотивів учіння. Серед соціальних виявлені мотиви обов'язку та відповідальності, соціальної ідентифікації з батьками та вчителем. Спрямовані мотиви переважають над спрямованістю уникнення неприємностей. Пізнавальні мотиви з'являються у напрямі встановлення і розуміння пізнавальних явищ, виявлення логічних зв'язків. Під впливом навчальної діяльності відбуваються поступові зміни у пізнавальних інтересах до змісту навчання. На зміну інтересу до зовнішнього боку явищ приходить потреба

		розуміння їх значних ознак і якостей.
3.	Зовнішня мотивація	Здобувачі освіти мають сформоване позитивне ставлення до навчання однак навчальний заклад приваблює таких дітей у більшості випадків позанавчальною діяльністю; вони комфортно почуваються у школі, із задоволенням спілкуються з товарищами і вчителями; їм подобається мати статус «учень», мати гарний портфель, пенал, підручник, ручку та ін. Але пізнавальні спонуки в них сформовані замало і тому освітній процес їх приваблює незначною мірою.
4.	Низький рівень мотивації	Мотивація учіння має несталу природу та низьку дієвість. Зацікавленість виявляється у спрямованості на виконання найпростіших видів навчальних дій: списування, читання підручника. Такі учні відвідують школу без бажання та виявляють прагнення пропускати заняття; на уроках неодноразово займаються сторонніми справами, іграми; мають проблеми у навчанні та нелегко адаптуються до школи.
5.	Негативне ставлення до школи	Мотивація не значна. Навчальна діяльність виражається низькою пізнавальною активністю. Пізнавальні інтереси не пов'язані із навчанням. Такі діти мають перешкоди у навчанні, проблеми у спілкуванні з шкільними друзями, вчителями, не вміють працювати в групах та парах; навчальний заклад не часто сприймається ними як вороже докільця в окремих випадках деякі з них можуть виражати агресію, відмовлятися виконувати доручення, додержувати тих чи інших норм і правил.

Отже, у межах психолого-педагогічних досліджень мотивація розглядається як фундаментальне поняття, що визначає складну сукупність чинників, які впливають на поведінкові прояви учнів. Мотивація інтерпретується як динамічна

рушійна сила, яка може проявлятися як зовнішній чи внутрішній вплив на особистість, спонукаючи її до виконання певних дій. В наукових джерелах мотивацію класифікують на два типи: позитивну і негативну. Зокрема, для ефективного формування позитивної мотивації до навчання педагог повинен глибоко усвідомлювати індивідуальні мотиви освітньої діяльності кожного учня. Ключовим завданням стає формування позитивного ставлення до навчання з раннього віку, закладення основ для подальшого саморозвитку протягом усього життя.

1.2 Особливості формування мотивації учіння в молодшому шкільному віці

В умовах НУШ проблема формування мотивації учіння молодших школярів є надзвичайно актуальною. Випустити з початкової школи вмотивовану дитину, яка вміє вчитися, робить це з великим задоволенням та прагне до самовдосконалення, – одна з важливих цілей вчителя-початківця. Сучасний учитель початкових класів повинен бути здатним якісно організувати освітній процес у початковій школі, сформувати в молодших школярів компетентності, які є необхідними для продовження навчання в основній школі та життєдіяльності в сучасному інформаційному суспільстві [58].

Утворення позитивної навчальної мотивації – це процес формування та закріплення в учнів позитивних поштовхів до учбової діяльності. В утворенні цього процесу педагогіка має значне підґрунтя, адже в основі людського потягу до знань лежать не лише негативні поняття (страх, прагнення до пристосування), а й позитивні поштовхи – зацікавленість, потреба в розумінні, які і формують позитиву пізнавальну мотивацію [95].

М. Алексєєва затверджує, що зацікавленість до навчання у школі поєднується з почуттям задоволеності від якісно і успішно виконаного завдання, з

непереборотою жагою бути освіченою та корисною для суспільства. Психолог запевняє, що коли учні розв'язують різноманітні мисленнєві задачі, то у них з'являються і розвиваються різноманітні інтелектуальні почуття, які стають мотивами навчальної діяльності [2, с. 14].

Зацікавленість у навчанні є складним та багатоаспектним феноменом, який не обмежується лише позитивними емоціями від виконання завдань, як зазначає М. Алексєєва. Вона формується завдяки поєднанню декількох чинників, серед яких – мотиваційна підтримка, пізнавальна активність та соціальна значущість здобутих знань. Важливим аспектом є також розвиток внутрішньої мотивації, коли сам процес навчання стає цінним для учня, а не тільки його результат. Наприклад, використання інтерактивних методів навчання сприяє виникненню стійкого інтересу до предмету, а активна участь учнів у дослідницьких проектах формує в них почуття досягнення та самореалізації.

Практична реалізація зацікавленості в учнів вимагає індивідуального підходу з боку педагога, оскільки різні учні мають різні інтереси, здібності та потреби. Створення сприятливого освітнього середовища, де учні відчують підтримку і стимулюються до розвитку, є ключовим для збереження зацікавленості протягом усього процесу навчання. Це, в свою чергу, розвиває їхні інтелектуальні здібності та стимулює досягати не лише освітніх, але й соціальних цілей.

Умовами для успішного формування мотивації учіння є використання мобільних технологій, діяльнісного підходу до організації навчання та створення проблемних ситуацій. Ці методи допомагають ефективно формувати вміння та навички, створювати атмосферу взаємодії дають змогу педагогу стати повноцінним учасником у колективі класу [38].

Л. С. Виготський стверджував, що навчання буде ефективним, якщо воно орієнтоване на вже розвинуті форми психічної діяльності дитини – на сприйняття, пам'ять та форми наочно-образного мислення, властиві попередньому періоду розвитку. Навчання, побудоване таким чином, закріплює вже пройдені етапи

розвитку. Воно плететься у хвості розвитку і тому не просуває його вперед. Отже, необхідно так організувати дидактичний процес, щоб навчання йшло в зоні найближчого розвитку молодшого школяра. Такою зоною розвитку мислення є перехід від наочно-образного до словесно-логічного мислення [48].

Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку: добре сприйняття і засвоєння всього нового, довірливе ставлення до авторитету дорослих, емоційність і вразливість, розвиток моральних переконань і комунікативних якостей сприяють роботі вчителя з формування мотивації учіння школярів на уроках [1].

Для учнів початкової школи особливо важливим є встановлення зв'язку з їхнім життєвим досвідом, що може бути досягнуто шляхом використання методів, таких як моделювання, програвання та обговорення різноманітних життєвих ситуацій і історій. Ці підходи сприяють активному та жвавому спілкуванню, що є невід'ємною складовою їхнього розвитку. Основною перевагою наведених методів є можливість учнів експериментувати в умовах, наближених до «майже реального життя», та перевіряти різні варіанти поведінки в безпечному середовищі, що дає їм змогу прогнозувати потенційні наслідки своїх дій.

Такі методики не лише сприяють формуванню навичок критичного мислення, співпраці та прийняття рішень, а й виявляються дієвими у процесі розвитку мотивації до навчання серед школярів. Отже, інтеграція цих підходів у навчальний процес не тільки активізує інтерес учнів, але й значно підвищує їхню готовність до продуктивної навчальної діяльності.

У літературі визначені такі фактори мотивації навчання:

- 1) навчання заради навчання;
- 2) навчання без особистої користі;
- 3) навчання для соціальної ідентифікації;
- 4) навчання заради успіху або страху невдач;
- 5) навчання з примусу або під тиском батьків чи вчителів;

- 6) навчання, яке має у підґрунті поняття і моральні обов'язки чи загальноприйняті норми;
- 7) навчання для досягнення мети у повсякденному житті;
- 8) навчання, що ґрунтується на соціальній меті, вимогах та цінностях [34, с 10].

Дана класифікація типів навчальної мотивації, що варіюється від навчання заради процесу до навчання під впливом зовнішніх факторів, відкриває широкі можливості для розгляду мотивації учнів у сучасних освітніх умовах. Кожен із наведених типів мотивації має свої особливості і може проявлятися залежно від вікових, психологічних та соціальних характеристик учнів.

Для забезпечення мотивації учіння на уроках учителям слід застосовувати різного виду завдання – проблемного і творчого характеру, завдання різного рівня складності та такі, що навчають різних способів пізнання, практичні вправи тощо. Наприклад. Завдання, що сприяють розвитку мислення, уважності, спостережливості («Чи спостерігав ти...», «Чи бачив ти...»). Завдання, які сприяють розвитку мовлення учнів, спрямовані на співбесіду, висвітлення власної думки, поясненню («Поясни чому...», «Як ти вважаєш?...» «Чому ти так вважаєш?»), розкриттю власного життєвого досвіду («Розкажи, як ти виконуєш...», «Згадай і розкажи, чи було в твоєму житті...»). Пропонувати учням завдання, які створюють проблемні ситуації («Як би ти повівся в даній ситуації...», «Що зробив би ти?», «Як ти вчиниш, якщо...», «Яке рішення прийняв би ти?»), завдання практичного спрямування («Перевір...», «Визнач...», «Покажи...») тощо [14].

Враховуючи, що наочно-образне мислення є домінуючим у молодших школярів, доцільно частіше використовувати завдання, які містять фотографії та ілюстрації. Наприклад, завдання можуть включати фрази на кшталт: «Розгляньте малюнки. Поясніть...», «Визначте за малюнками...», «Подивіться на фотографії і скажіть, хто з дітей...», «Порівняйте, розглянувши малюнки...».

Крім того, необхідно активно впроваджувати дидактичні ігри на різних етапах уроку як важливий інструмент для формування мотивації до навчання. Ігри, такі як «Бабуся складала у валізу...», «Запам'ятай порядок», «Чого не вистачає?», «Буває – не буває», допомагають розвивати пам'ять, увагу, творчі здібності, фантазію та уяву учнів. Застосування таких активних методів навчання не лише стимулює інтерес до навчального процесу, але й сприяє більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу.

Практичний аспект цього підходу полягає в тому, що вчитель може адаптувати освітні стратегії з урахуванням домінуючого типу мотивації у кожного учня. Наприклад, учні, для яких головним мотивом є навчання заради соціальної ідентифікації, потребують навчальних завдань, що підкреслюють їхню належність до колективу або суспільства. Учні, що навчаються з примусу або під тиском, з іншого боку, потребують більш індивідуального підходу, який допоможе переорієнтувати їх на внутрішню мотивацію.

З практичного погляду, вчителю важливо не лише визначити тип мотивації, а й створити умови для її зміцнення та розвитку. Використання методу диференційованого навчання дозволяє враховувати індивідуальні особливості учнів і відповідно коригувати освітній процес. Крім того, залучення учнів до активних форм навчальної діяльності, таких як проєкти чи інтерактивні обговорення, може сприяти формуванню більш глибокої, інструментальної мотивації, що ґрунтується на прагненні досягти конкретних життєвих цілей та реалізувати соціальні цінності.

Виховання дітей у контексті родинного середовища відіграє визначальну роль у формуванні мотивації навчання молодших школярів. Сім'я, як основний соціальний інститут, має значний вплив на формування інтересів та прагнень дитини, що зумовлює необхідність активної підтримки з боку батьків. Вони повинні не лише заохочувати дітей до досягнення успіхів, але й сприяти визначенню цілей, які спонукатимуть до більш вираженого бажання навчатися.

Проте в ході даного дослідження було встановлено, що мотиви навчання дітей часто залишаються поза усвідомленням як батьків, так і певної категорії педагогів. Це викликає певні труднощі, оскільки оцінювання учнів, як правило, здійснюється на основі їхніх результатів діяльності, а не відповідно до внутрішніх мотивів, які їх керують.

На нашу думку, істотною умовою для формування ефективної мотивації навчання в молодших класах є зацікавленість предметом. Для створення комфортних і стимулюючих умов навчання, які сприятимуть максимально активній участі учнів, необхідно взяти комплекс заходів. Серед таких заходів варто зазначити впровадження інноваційних технологій, включаючи мобільні пристрої; використання інтерактивних методів навчання; створення ситуацій, що забезпечують успіх; індивідуальний підхід до кожного учня; організацію різноманітних ігрових активностей під час уроків; а також підтримку позитивного емоційного фону учнів у навчальному процесі.

Готуючи уроки, вчителю важливо сформулювати чітке питання: яким чином зробити заняття максимально ефективним, цікавим та корисним для учнів? Для отримання відповідей на це питання необхідна ретельна підготовка до кожного заняття. Ключовим етапом уроку, що безпосередньо впливає на зацікавленість та мотивацію учнів, є процес «мотивації навчальної діяльності». На даному етапі вчитель повинен докласти всіх можливих зусиль для того, щоб наступний урок проходив успішно і продуктивно.

Для досягнення цієї мети рекомендується використовувати різноманітні прийоми та засоби навчання, включаючи ігри та дидактичні матеріали. Важливо, щоб учитель налаштував дітей на активне сприйняття уроку, адже тільки в такому випадку заняття стане приємним як для учнів, так і для вчителя.

На нашу думку, для підвищення мотивації учнів протягом уроку необхідно активно заохочувати їх, коректно виправляти помилки та регулярно змінювати види діяльності, щоб уникнути монотонності і нудьги в навчальному процесі. Такі

стратегії можуть суттєво підвищити зацікавленість учнів і зробити уроки більш продуктивними.

У методиці існують чотири методи стимулювання і мотивації учіння школярів:

- 1) Словесний метод, поєднаний із емоційним стимулюванням. До цього методу можна запропонувати такі прийоми: наведення незвичайних та цікавих прикладів, створення ситуації новизни та ін.
- 2) Проблемно-пошуковий метод є дуже важливим і цікавим для школярів. Прийоми, які можна використовувати в цьому методі такі: «мозкова атака», творчі проекти та завдання пошукового рівня.
- 3) Стимулюючі методи для відкриття нових знань. Незакінчені тексти та речення, які сприяють пошуку нових відповідей чи завдання, які спрямовані на отримання додаткової інформації.
- 4) Методи, які сприяють ініціативі взагалі та ініціативі під час діяльності. Корисними прийомами для розвитку ініціативи є прийоми навмисних помилок, виконання завдань та прийом лабіринту [8].

Методист М. Лук'янова вважає, що задля формування позитивної мотивації до навчання, необхідно створювати ситуації, у яких різні за спрямованістю мотиви будуть створювати умови «боротьби». Вона пропонує такі ситуації реального вибору: – вибір при наявних варіантах відповідей; – ситуація вільного вибору; – вибір декількох різнонаправлених мотивів; – ситуація вибору з обмеженнями; – помилковий вибір [46].

Важливим моментом у процесі формування мотивації учнів на уроці є процес правильного побудованого конспекту уроку з дотриманням структури та грамотної постановки цілей і задач. Відповідно до цього виділяються такі етапи формування мотивації:

- 1) Етап «викликання» вихідної мотивації (спонукання до нової діяльності, шляхом підкреслення попередніх досягнень та підсилення акценту на майбутню роботу, здивування та зацікавлення);
- 2) Етап підкріплення та збільшення мотивації, яка виникла (підтримка рівня складності різноманітних завдань, підключення учнів до самоконтролю);
- 3) Етап завершення уроку (наголосити на позитивному досвіді кожного учня, забезпечити ситуацію успіху, здійснити формувальне оцінювання вербальним способом або зробити рефлексію) [73].

З метою стимулювання активного та динамічного спілкування під час навчальних занять доцільно залучати фахівців з різних галузей, таких як психологи, співробітники пожежної служби, поліцейські та медичні працівники.

Уроки, особливо ті, що присвячені основам здоров'я та природознавства, рекомендується проводити в спеціально обладнаних кабінетах або на відведених майданчиках, наприклад, у шкільному дворі, спортзалі чи медичному кабінеті. Важливу роль у цьому процесі відіграє використання навчально-наочних засобів, таких як інтерактивні дошки, сучасні малюнки, ілюстрації, фотографії, слайди, комп'ютерні презентації та проекти.

Гра є однією з найефективніших форм засвоєння знань і навичок у сфері безпеки життєдіяльності, оскільки навчити учнів адекватно реагувати на різноманітні небезпечні ситуації тільки через усні пояснення є малоефективним. Уроки, які охоплюють правила дорожнього руху та безпеки на дорогах, слід проводити в форматі екскурсій, на шкільному подвір'ї, де є спеціальна розмітка, або на вулицях поблизу перехресть, що дозволяє спостерігати за роботою регулювальних засобів, дорожньою розміткою, а також за рухом транспортних засобів і пішоходів.

Усі зазначені аспекти діяльності вчителів повинні бути враховані в навчальному процесі з метою формування мотивації до навчання у молодших

школярів. Молодший шкільний вік має значні резерви для розвитку мотиваційної сфери, які слід активно використовувати, щоб уникнути «мотиваційного вакууму» під час переходу до середньої школи. На цьому етапі основним завданням є навчити дитину вчитися, оскільки це є першим кроком у формуванні мотивації до навчання, що суттєво вплине на її успіх у подальшому шкільному житті.

Мотивами в навчальному процесі можуть виступати потреби учнів, пізнавальний інтерес, емоції, які виникають під час уроків, а також ідеали та установки. Для кожної дитини важливо мати потребу у нових враженнях, яка може поступово еволюціонувати в пізнавальну потребу. Саме на цю потребу вчитель повинен зосередитися, активізувати її та сприяти усвідомленню учнями. Педагогічна діяльність вчителя вимагає глибоких знань та навичок у формуванні мотиваційної сфери особистості учня, що є критично важливим для досягнення та підвищення ефективності навчального процесу.

Причинами спаду мотивації школярів до навчальної діяльності є: відношення учня до вчителя; відношення вчителя до учня; особиста значимість предмета; розумовий розвиток учня; продуктивність навчальної діяльності; нерозуміння мети навчання; страх перед школою [50].

Отже, для досягнення ефективності у формуванні мотивації учіння учнів важливо впроваджувати інноваційні технології, зокрема мобільні, а також активно застосовувати інтерактивні методи навчання. Важливими аспектами цього процесу є створення ситуацій успіху, індивідуальний підхід до кожного учня, а також організація різноманітної ігрової діяльності під час занять. Формування мотивації учіння є складним і суттєвим етапом в навчальному процесі дітей початкової школи, оскільки воно має істотний вплив на ставлення здобувача освіти до навчання протягом усього його життя. Цей процес складається з певної системи зовнішніх і внутрішніх суперечностей, що визначають мотиваційні чинники і підходи до навчання.

Висновки до першого розділу

Формування мотивації учнів є важливим аспектом початкової освіти, оскільки воно суттєво впливає на подальший освітній процес. Сучасний учитель має вміти організувати навчання так, щоб учень не лише засвоював знання, а й виявляв пізнавальну активність, бажання вчитися та самовдосконалюватися.

Основними підходами для розвитку мотивації є впровадження інноваційних технологій і інтерактивних методів навчання, а також використання дидактичних ігор та створення ситуацій успіху. Особливо важливим є індивідуальний підхід до кожного учня. Для учнів початкової школи важливо використовувати завдання, які відповідають їхньому життєвому досвіду, зокрема, завдання з малюнками, фотографіями, моделюванням і програванням життєвих ситуацій.

Такі методи, як обговорення життєвих історій та програвання ролей, дозволяють учням експериментувати в умовах, наближених до реального життя, що сприяє формуванню навичок критичного мислення, співпраці та прийняття рішень.

Важливим також є розвиток позитивної пізнавальної мотивації через зацікавленість, прагнення до знань, що стимулюють учнів до активної участі в навчальному процесі. Мотивація може формуватися на основі різних потреб: соціальних, емоційних, пізнавальних. Саме на ці чинники повинен звертати увагу педагог.

Педагогіка базується на необхідності створення позитивного підґрунтя для формування інтересу до знань. Інтеграція різних методів навчання активізує інтерес учнів та забезпечує успішне засвоєння матеріалу.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ АКТИВНОГО ЗАЛУЧЕННЯ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1 Ігрові методи та прийоми у роботі з учнями початкової школи

Мотивація до навчання у молодших школярів є однією з основних умов реалізації навчально-виховного процесу в умовах реформування освіти. Вона відіграє важливу роль у формуванні особистості, оскільки без неї неможлива ефективна навчальна діяльність та розвиток здібностей і потреби в самовдосконаленні, саморозвитку, самоосвіті. Вона не тільки сприяє розвитку інтелекту, а й є рушійною силою удосконалення особистості в цілому.

Саме у молодшому шкільному віці закладається основа для подальшого навчання школяра, і часто від бажання навчатися у початковій школі залежить і прагнення до навчання у середніх та старших класах. Тому, виховання цієї мотивації до навчання у молодших школярів має бути пріоритетним.

На сьогоднішній день головною метою нової української школи є формування конкурентоспроможної особистості. Одним із ефективніших шляхів реалізації цієї мети є формування позитивної мотивації учня до навчання. У Концепції НУШ зазначено, що початкова освіта поділяється на 2 цикли, перший з яких є адаптаційно-ігровий. Навчання тут організовано через діяльність ігровими методами як у класі, так і поза його межами [42].

Успішна реалізація навчально-виховного процесу в умовах реформування освіти вимагає особливої уваги до мотивації навчання молодших школярів. Ця мотивація є фундаментальною основою для всебічного розвитку особистості учня, оскільки без неї неможлива ефективна навчальна діяльність та зростання здатності та бажання до самовдосконалення, саморозвитку, самоосвіті. Мотивація навчання

не лише сприяє інтелектуальному зростанню, а й є рушійною силою для вдосконалення особистості в цілому.

Перші кроки для досягнення цієї мети закладаються вже у молодшому шкільному віці, тому випускники 4-го класу повинні мати внутрішню спрямованість «Я можу вчитися» та внутрішню мотивацію «Я хочу вчитися».

У педагогіці мотивація завжди була та залишається одним з найважливіших компонентів навчання. Проте, незважаючи на те, що формування мотивації навчання молодших школярів є пріоритетним завданням сучасної школи, на практиці вона не завжди реалізується повною мірою.

Стандартне збільшення обсягу інформації та модернізація та ускладнення навчальних програм пред'являють до рівня розвитку особистості в цілому та мотиваційної сфери молодшого школяра надзвичайно високі вимоги. Тому формування мотивації навчання молодших школярів є окремим завданням шкільного навчання, яке вимагає спеціального аналізу та розробки ефективних методів.

Щоб навчити дитину, треба не просто передати їй знання і вміння, а й викликати у неї відповідну активність, пізнавальну чи практичну. Важливим структурним елементом цієї активності є мотивація, в якій виявляється ставлення школярів до навчання. Під мотивацією розуміють сукупність спонукальних факторів, які визначають активність особистості. Мотивація – це інтереси, потреби, прагнення, емоції, переконання, ідеали, установки, які спонукають учня до діяльності [68, с. 85].

Для формування позитивної мотивації навчання необхідно застосовувати різноманітний спектр методів, засобів та прийомів, які сприятимуть розвитку в учнів бажання вчитися та отримувати нові знання. Це першочергова мета освіти, яку можна підтримати шляхом впровадження інноваційних технологій, що стимулюють та формують позитивну мотивацію. Правильна мотивація до навчання, в свою чергу, сприяє підвищенню рівня успішності учнів, що є важливим чинником

у формуванні особистості та підготовці їх до майбутнього життя та професійної діяльності.

Оскільки саме в молодшому шкільному віці закладаються основи для подальшого успішного навчання та особистісного розвитку, педагогічна стратегія має бути орієнтована на створення підтримуючого середовища, яке б заохочувало учнів до активного засвоєння знань та розвивало в них позитивну мотивацію.

У контексті реформування освіти, формування мотивації навчання має бути пріоритетним напрямком, оскільки це може значно вплинути на ефективність навчального процесу та розвиток особистості учня. Слід зазначити, що саме формування мотивації навчання є критично важливим чинником, який визначає успішність навчання та особистісний розвиток учня, а тому вимагає особливої уваги та розробки ефективних методів.

Одним із найбільш ефективних інноваційних підходів до стимулювання позитивної мотивації учнів до навчання є застосування ігрових технологій. Їх інтеграція в освітній процес початкової школи цілком відповідає природним потребам дитини, оскільки гра, за своєю сутністю, є найбільш органічною формою її діяльності. Гра функціонує як важливий інструмент засвоєння соціальних взаємовідносин, що дозволяє дитині не лише ознайомитися з різноманіттям людських емоцій і морально-етичних норм, але й навчитися диференціювати категорії добра та зла. У процесі гри в дітей формується здатність усвідомлювати свої індивідуальні риси, оцінювати їхнє сприйняття іншими та коригувати власну поведінку з урахуванням можливої реакції оточуючих.

Поняття «гра» та «ігрова технологія» дуже близькі, але водночас вони суттєво відрізняються. Щоб з'ясувати поняття «ігрова технологія», слід звернути увагу на її складники: гру й технологію. Більшість дослідників (С. Гончаренко, М. Кларін, І. Лернер, П. Сікорський та ін.) розглядає технологію як набір процедур, що оновлюють професійну діяльність педагога та учнів і гарантують кінцевий результат. Виходячи із цього, під ігровою технологією розумію спеціально

вибудувану систему чітких ефективних дій (ігор), спрямованих на формування, розвиток, розширення, узагальнення знань у процесі навчання [23, с. 89].

До поняття «ігрові технології» Г. Селевко включає досить широку групу методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор. Г. Селевко та його послідовники М. Буланова-Топоркова, В. Кукушин головну відмінність вбачають у тому, що педагогічна гра має чітко поставлену мету навчання і відповідний педагогічний результат, які можна обґрунтувати, виділити в явному вигляді та охарактеризувати навчальнопізнавальною спрямованістю [22, с. 52]. Як бачимо, існує суттєва відмінність між грою й ігровою технологією за визначенням.

Ігрова технологія є тим засобом формування мотивації, яка здатна зацікавити дітей вчитися, навіть не помічаючи цього. Умови гри вимагають від дитини швидкості думки, особливої уваги та емоційної напруги. Ігри надзвичайно корисні. Вони сприяють розвитку спостережливості у дітей, вчать порівнювати, аналізувати, робити висновки, узагальнення [68, с. 91].

Застосування цього підходу сприяє залученню дітей у навчальний процес таким чином, що вони нерідко не усвідомлюють участі у навчальній діяльності, оскільки гра виступає для них природним механізмом освоєння оточуючого світу. Ігрові умови вимагають від учнів оперативної реакції, підвищеної концентрації уваги та емоційної залученості, що значною мірою інтенсифікує когнітивні процеси і підвищує загальну ефективність навчання.

Гра в навчанні – це спосіб зробити серйозну роботу цікавою. У загальному, ігрові форми навчання, як жодна інша технологія, сприяють використанню різних способів мотивації:

1. Мотиви спілкування: учні, спільно вирішуючи завдання, беручи участь у грі, учаться спілкуватися, ураховувати думку товаришів; при рішенні колективних завдань використовуються різні можливості учнів; спільні емоційні переживання під час гри сприяють зміцненню міжособистісних відносин [32, с. 24].

2. Моральні мотиви: у грі кожен учень має виявити себе, свої знання, уміння, свій характер, вольові якості, своє ставлення до діяльності, до людей [31, с. 56].

3. Пізнавальні мотиви: кожна гра має близький результат (закінчення гри), стимулює учня до досягнення мети (перемоги) й усвідомлення шляху досягнення мети (треба знати більше інших); у грі команди чи окремі учні споконвічно рівні (немає відмінників і трієчників, є гравці)) [31, с. 56].

Використання розвивальних ігор та нестандартних форм проведення уроків (таких як уроки-гри, уроки-подорожі, уроки-мандрівки, заняття з використанням інтерактивних технологій тощо) робить освітній процес не лише більш захопливим, але й доступним для учнів, полегшуючи засвоєння складного матеріалу. Ці форми дозволяють зробити навчання зрозумілим та привабливим, сприяючи тому, щоб діти не сприймали його як обтяжливий процес, а як цікаву та захоплюючу діяльність. Ефективність таких методів значно підвищується, якщо заняття розпочати з елементів, які пробуджують інтерес учнів: це можуть бути візуальні засоби, такі як карта подорожі, макети або ж образи, що символізують острів скарбів чи квітуче поле, що створює інтригуючу атмосферу на уроці.

Нестандартні уроки, зокрема із залученням розвивальних ігор, стають каталізаторами гармонійного і всебічного розвитку дитини, сприяють формуванню її творчого потенціалу, а також активізують пізнавальні інтереси й розумові здібності. Вони створюють основу для позитивної мотивації до навчання, адже завдяки подібним підходам учень стає активним учасником процесу, а не пасивним спостерігачем.

Цілком очевидним є те, що впровадження розвивальних ігор, інтерактивних вправ та творчих методів є необхідним елементом сучасного навчального процесу, особливо в початковій школі. Ігрові методи не тільки сприяють розвитку логічного мислення та творчої уяви, але й допомагають дітям формувати сталий інтерес до навчання. Вони слугують потужним інструментом для розвитку світогляду учнів, сприяючи більш глибокому розумінню навколишнього світу. Крім того, такі методи

урізноманітнюють мовленнєву діяльність учнів, стимулюючи їх до самостійного осмислення та творчого підходу до вирішення завдань. Формування критичного мислення, здатності до аналізу та саморефлексії також відбувається під час гри, оскільки вона дає можливість дітям в безпечному середовищі експериментувати з різними моделями поведінки та думок.

Організація ігрової діяльності для учнів початкової школи є ключовим елементом навчального процесу, оскільки гра, будучи природною формою дитячої діяльності, стимулює інтерес і активність дітей. У процесі планування визначаються ролі для учнів та формулюються пізнавальні завдання, що сприяють їхньому розвитку. З метою уникнення одноманітності періодично ускладнюються завдання та модифікуються ігрові ситуації, що дозволяє підтримувати зацікавленість учнів.

При підготовці до занять важливо ретельно продумати послідовність ігрових дій, організацію учнів під час гри, тривалість проведення ігор, контроль за виконанням завдань, а також підбиття підсумків і оцінку діяльності учнів. В умовах захоплення грою діти часто не усвідомлюють, що в процесі гри активно навчаються, запам'ятовують нову інформацію, адекватно реагують на різноманітні ситуації, поповнюють свій запас понять і уявлень, а також розвивають фантазію.

Плануючи організацію ігрової діяльності, визначаються навчальні, розвивальні та виховні цілі, спрямовані на розв'язання конкретних завдань, відповідно до програмових вимог для учнів початкової школи. В основному впроваджуються дидактичні ігри, які здатні підвищити ефективність сприйняття навчального матеріалу, урізноманітнити навчальну діяльність учнів і ввести в неї елементи зацікавленості та активності [43, с. 103].

Основні структурні компоненти гри включають ігровий задум, правила гри, ігрові дії, пізнавальний зміст або дидактичні завдання, відповідне обладнання, а також кінцевий результат гри. Ця структура не лише стимулює учнів до активного навчання, але й формує у них позитивне ставлення до навчального процесу, що є

критично важливим для подальшого розвитку. Таким чином, інтеграція ігрових технологій у навчальний процес сприяє не лише засвоєнню знань, але й формуванню особистісних якостей учнів.

Протягом педагогічної практики спостереження продемонстрували, що матеріал, засвоєний під час ігрової діяльності, залишається в пам'яті учнів значно довше порівняно з інформацією, вивченою без залучення ігор. Цей феномен пояснюється тим, що ігровий процес органічно поєднує в собі інтерес і активність, перетворюючи пізнання на захоплюючу та доступну діяльність для школярів. Взаємозв'язок активності та зацікавленості суттєво сприяє глибшому та якіснішому засвоєнню навчального матеріалу.

Використання дидактичних ігор під час уроків математики забезпечує учням можливість ознайомлення з новими темами, їх закріплення, а також повторення вже вивченого. Ці ігри стимулюють більш глибоке осмислення навчального матеріалу, формуючи в учнів обчислювальні та графічні вміння, а також розвиваючи критичне мислення і загальний кругозір. Наприклад, у грі «Магазин» діти виконують ролі продавця та покупця, швидко проводячи арифметичні розрахунки, в той час як інші учні контролюють правильність виконаних операцій. Таким чином, учні отримують можливість практикувати математичні навички, що сприяє їхній мотивації до навчання та підвищує інтерес до предмета.

Для уроків української мови корисними є ігри, такі як «Слова зі слів», де учні формують нові слова з даного набору літер, або «Лексичний футбол», де учасники по черзі називають слова певної теми, наприклад, «природа», «сім'я» тощо. Ці ігри сприяють розвитку словникового запасу і граматичних навичок, а також залучають учнів до активної участі у навчальному процесі.

Під час уроків інформатики можна використовувати гру «Програміст», в якій учні виконують завдання, використовуючи базові команди програмування для досягнення певної мети. Інша гра, «Майстер-код», пропонує учням розгадувати зашифровані повідомлення, що розвиває їх логічне мислення і знайомить з

основами кодування. Ці ігри створюють можливості для інтерактивного навчання та сприяють глибшому розумінню інформатики як дисципліни.

Під час ігор, таких як «Математичний струмок», «Магічні квадрати», «Закінчи логічний ряд», «Сходи», «Вгадай число», «Поштова скринька» та «Ромашка», відбувається формування обчислювальних навичок, а також умінь обґрунтовувати свої думки. Часом уроки можуть бути проведені у формі гри, як, наприклад, у випадку уроку «Математичний супермаркет», що дозволяє дітям активно застосовувати свої знання на практиці.

Для активізації уваги в початковій частині уроку або наприкінці доцільно організувати гру «Футбол». У цій грі учень виконує роль судді, підраховуючи забиті голи, в той час як інші діти формують дві команди. Гравці по черзі називають приклади, а один з учнів суперника відповідає на питання. При правильній відповіді учень, який «відбив» удар, ставить нове запитання команді-супернику. Якщо відповідь неправильна, команда-суперник має можливість дати правильну відповідь і разом вигукнути «Гол». Учень, який відповідає, може звертатися за допомогою до своїх товаришів. Переможцем стає команда, що набрала найбільшу кількість "голів".

На уроках читання в процесі розчиток доцільно використовувати ігри, такі як «Піраміда» та «Падають шишки». Спеціальні ігри, які розвивають пам'ять і увагу, є надзвичайно корисними, наприклад, «Засічка – кидок», де учні читають на максимальній швидкості під час сигналу «кидок» і зупиняються під час «засічки». Інші ігри, як-от «Відгадай» (вибіркове читання) і «Хвиля» (з поступовим підвищенням голосу), також сприяють розвитку читальності. Для організації роботи в парах використовуються ігри, наприклад, «Луна» або «Папуги», а також «Вовчик і Зайчик», де один учень читає речення, а інший стежить за його виконанням.

На уроках «Я досліджую світ» впроваджуються ігрові вправи, такі як кросворди, ребуси та вікторини, які виконують роль ефективних інструментів для

перевірки домашнього завдання, а також для вгадування теми заняття. Для оцінювання засвоєння різних правил реалізується гра «Виправ помилку», в ході якої на дошці, мультимедійній дошці або картках розміщуються слова, речення або тексти, написані з помилками. Завдання учнів полягає не лише в їхньому виправленні, але й у поясненні допущених помилок, що включає зазначення відповідних правил.

З метою організації колективного обговорення спірних питань застосовується метод ігрової дискусії, який покликаний виявити відмінності в тлумаченні проблеми та встановити істину шляхом товариської суперечки. Процес аналізу суті явища чи процесу дозволяє учням обрати оптимальне рішення з кількох варіантів, що сприяє розвитку їхнього критичного мислення та навичок аргументації.

Рольові ігри активно використовуються під час уроків української літератури та літературного читання, де після ознайомлення з текстом учні отримують можливість спробувати себе в ролі вчителя: один з них виконує функції педагога, ставлячи питання решті класу та оцінюючи їхні відповіді. Гра «Мікрофон», в рамках якої учні виступають у ролі журналістів, що беруть інтерв'ю у вчителя або однокласників, підвищує їхню активність та зацікавленість у навчальному процесі.

Таким чином, уроки, в які органічно інтегровані ігрові елементи, набувають більшої радості та захопливості, стимулюючи учнів до активної пошукової діяльності та ефективного вирішення проблемних ситуацій. Систематичне впровадження ігрових технологій в навчальний процес не лише збагачує його, але й спонукає дітей по-іншому сприймати навколишній світ, заохочуючи їх до самостійних відкриттів та глибоких роздумів.

При використанні ігрової технології функція педагога як керівника навчального процесу трансформується. Якщо педагог постійно коригує дії учасників гри, зважаючи на свою концепцію, то це впливатиме на спонтанність поведінки учнів, вони привчатимуться до пошуків самостійних рішень. Якщо педагог зовсім не керуватиме грою, то виникає загроза, що завдання не буде

виконане або виконане неналежним чином. У цьому випадку вчитель ризикує втратити контроль над класом [60, с. 101].

. Ігри важливо проводити систематично і цілеспрямовано на кожному уроці, починаючи з елементарних ігрових ситуацій, поступово ускладнюючи і урізноманітнюючи їх у міру накопичення в учнів знань, вироблення вмінь і навичок, засвоєння правил гри, розвитку пам'яті, виховання кмітливості, самостійності, наполегливості тощо. Щоб ігрова діяльність на уроці проходила ефективно і давала бажані результати, необхідно нею керувати, забезпечивши виконання таких вимог: ігри мають відповідати навчальній програмі; ігрові завдання мають бути не надто легкими, проте й не дуже складними; відповідність гри віковим особливостям учнів; правила гри прості і чітко сформульовані; дії учнів слід контролювати, своєчасно виправляти, спрямовувати; різноманітність ігор; залучення до ігор учнів всього класу; не допускати приниження гідності дитини (образливі порівняння, оцінки за поразку у грі, глузування); гра на уроці не повинна проходити стихійно, вона має бути чітко організованою і цілеспрямованою; справедливий підсумок уроку [60, с. 101].

Щоб ігрова діяльність на уроці проходила ефективно і давала бажані результати, необхідно нею керувати, забезпечивши виконання таких вимог: ігри мають відповідати навчальній програмі; ігрові завдання мають бути не надто легкими, проте й не дуже складними; відповідність гри віковим особливостям учнів; правила гри прості і чітко сформульовані; дії учнів слід контролювати, своєчасно виправляти, спрямовувати; різноманітність ігор; залучення до ігор учнів всього класу; не допускати приниження гідності дитини (образливі порівняння, оцінки за поразку у грі, глузування); гра на уроці не повинна проходити стихійно, вона має бути чітко організованою і цілеспрямованою; справедливий підсумок уроку [60, с. 102].

2.2 Методи та прийоми розвитку самостійності та відповідальності молодших школярів

Самостійність дітей молодшого шкільного віку привертає все більшу увагу в останні роки. Питання самостійності дітей молодшого шкільного віку вивчали Л. Виготський, В. Іванов, О. Леонтьєв, Г. Люблінська, С. Рубінштейн тощо. Багато вчених стверджували, що формування самостійності притаманне дітям починаючи з раннього віку. П. Блонський та інші психологи та педагоги стверджували, що самостійність є необхідною складовою частиною організму, що розвивається, і її потрібно розвивати і підтримувати [5, с. 90].

На думку В. Маршицької, передумови розвитку самостійності складаються власне в ранньому віці, але, тільки починаючи з дошкільного віку, саме вона набуває системної структури і може аналізуватися як особистісна якість, а зовсім не просто як нерегулярна характеристика дитячої поведінки [30, с. 241].

У шкільному віці самостійність починає формуватися як відносно стабільна риса особистості, проте ще не є характерною для всіх дітей. Розвиток цієї якості, як і становлення особистості загалом, обумовлюється цілеспрямованими та специфічними виховними впливами з боку дорослих. У молодших школярів цей процес може проходити через участь у продуктивній діяльності, а також у простих видах праці.

У загальноприйнятому сенсі самостійність – це незалежність, здатність і бажання людини діяти або здійснювати вчинки самостійно [19, с. 105].

Прагнення до самостійності є природною потребою дитини, яка виражає себе через бажання діяти незалежно. Діти активно демонструють свою індивідуальність, намагаючись довести дорослим, що вони здатні виконувати завдання так само добре, як і інші, без допомоги. Вони оцінюють вплив дорослих через свій власний досвід, приймаючи або відхиляючи ці впливи, і на основі цього вибудовують свою поведінку. Тема розвитку самостійності у дітей молодшого шкільного віку

залишається ключовою в сучасній психології та педагогіці і не втрачає своєї актуальності з часом.

М. Лісіна наголошує на взаємозв'язку між самостійністю як особистісною якістю та активною участю думок, почуттів і волі. Цей взаємозв'язок має двоякий характер: власне з одного боку, розвиток процесів мислення, почуттів і волі є передумовою для незалежних суджень і дій. Водночас рішення і дії, ухвалені в контексті самостійної діяльності, зміцнюють і формують здатність не тільки до свідомо вмотивованих дій, а й до успішного виконання ухвалених рішень, незважаючи на можливі труднощі [24, с. 3].

У працях Д. Ельконіна самостійність розглядається як базова якість особистості, що поєднує в собі інтелектуальні, моральні, вольові та емоційні аспекти людини [7, с. 98].

На нашу думку, найбільш детально самостійну діяльність проаналізував науковиця І. Зимня. На її думку, самостійна діяльність – це цілеспрямована, внутрішньо вмотивована, сформована самою особистістю в усій сукупності виконуваних дій і модифікована особистістю в процесі та за результатами діяльності. Для здійснення самостійної діяльності необхідний достатньо високий рівень самосвідомості, особистої відповідальності, самодисципліни, рефлексивності, здатності до саморозвитку та самопізнання [26].

М. Монтесорі розглядала самостійність і незалежність як біологічні якості людини. Природа надає людині можливості розвиватися, формувати всі необхідні навички, реалізовувати свої здібності та здобувати знання. Усі етапи розвитку дитини, починаючи від оволодіння такими рухами, як перевертання, повзання, сидіння та ходьба, до формування соціальних і комунікативних реакцій та навичок (жести, мова, інтонація, поведінкові аспекти...), виступають кроками дитини до незалежності від дорослих [56].

І. Кон визначає самостійність як рису особистості. «По-перше, самостійність – це здатність приймати і реалізовувати важливі рішення без будь-якого

зовнішнього впливу; по-друге, відповідальність – готовність брати на себе відповідальність за наслідки своїх дій; по-третє, переконаність у тому, що такі дії є реалістичними, соціально можливими і морально правильними» [36, с. 115].

Вчені відзначають, що самостійність як ключова риса особистості формується поступово і значною мірою залежить від умов виховання. Високий рівень самостійності характеризується здатністю проявляти ініціативу, творчо підходити до вирішення проблем, а також самостійно визначати цілі, складати план дій, виконувати його і досягати поставлених результатів. Безумовно, розвиток такого рівня самостійності є важливою метою освітнього та виховного процесу.

М. Савченко зазначає, що на етапі молодшого школяра на основі концепції самостійності цільовими орієнтирами позначено такі вікові особливості здібностей дитини:

- 1) вміння проявляти ініціативу та самостійність у різних видах діяльності;
- 2) самостійно обирати професії та брати участь у громадській діяльності;
- 3) можливість докладати спонтанних зусиль;
- 4) намагання самостійно давати пояснення природним явищам та поведінці людей;
- 5) здатність приймати рішення самостійно [16, с. 172].

Формування самостійності у дітей є лише однією зі складових розвитку особистості, і, хоча вона відіграє ключову роль у здатності дитини діяти незалежно, цього недостатньо для повного становлення зрілої індивідуальності. Поряд із самостійністю виникає необхідність розвивати відповідальність - якість, що доповнює здатність до самостійних дій вмінням усвідомлювати наслідки своїх рішень та вчинків. Виховання відповідальності не лише закріплює прагнення до самостійності, але й формує готовність брати на себе обов'язки, виконувати їх і оцінювати результат власних дій з огляду на моральні та соціальні норми. Отже, в освітньому процесі важливо забезпечити взаємозв'язок між цими двома компонентами, адже справжня самостійність без відповідальності є неповною, тоді

як поєднання цих якостей сприяє вихованню цілісної, зрілої та самодостатньої особистості.

Поняття "відповідальність" має доволі зрозуміле значення: воно стосується здатності людини відповідати за свої дії, обов'язки, помилки та їх наслідки, а також за те, що було зроблено чи пропущено. Ця категорія охоплює не лише прийняття рішень та вчинки, але й думки, висловлювання та емоції, як свідомі, так і несвідомі.

З точки зору наукових досліджень, відповідальність зазвичай трактується як морально-етична риса, яка визначає здатність індивіда брати на себе відповідальність за власні вчинки. У педагогічному контексті важливо акцентувати на тому, що відповідальність виникає внаслідок усвідомленого прийняття рішень, роблячи людину не тільки об'єктом, але й активним суб'єктом цього процесу.

Для повноцінного розуміння природи відповідальності як моральної категорії необхідно аналізувати її у взаємозв'язку з іншими складовими особистісного розвитку. Такий підхід обумовлений інтегрованим характером як особистості, так і процесу виховання. Виходячи з цих передумов, сучасні дослідники прагнуть розглядати відповідальність у новаторському напрямі теорії виховання. Зокрема, Н. Лещук пропонує досліджувати це поняття в межах так званого смислового поля відповідальності, що, на його думку, дозволяє виявити глибинні зв'язки між ключовими категоріями, такими як цінності, свобода та відповідальність.

Свобода і відповідальність – дві взаємозалежні якості, притаманні зрілій особистості. Згідно з останніми дослідженнями в галузі психоаналізу, відповідальність безпосередньо пов'язана зі свободою. Іншими словами, чим більше свободи, власне тим більше відповідальності. Без відповідальності не може бути справжньої свободи і, навпаки, без свободи вибору не можна говорити про особисту відповідальність. Тому ми можемо визначити це поняття так: відповідальність – це характеристика людини, яка означає, що людина несе відповідальність за власний вільний вибір [26].

Суб'єкт діяльності є одночасно і суб'єктом відповідальності [6, с. 29-31].

Бачення соціальної природи відповідальності доповнює академік В. Селіванов, який визначає відповідальність як щире і добровільне визнання необхідності турботи про себе та інших [36].

Уточнюючи понятійний зміст досліджуваної категорії, академік Б. Ніколаїчев пише: «Відповідальність – це здатність реалізовувати моральні цілі на практиці, вміння передбачати можливі негативні наслідки власне своїх дій на основі наявних знань і життєвого досвіду», а мотиви своїх вчинків – це «здатність людини дивитися насамперед на себе, а не на інших чи зовнішні обставини» [45, с. 245].

Дитячий психолог Л. Божович також стверджує, що феномен відповідальності є важливою причиною і повинен розглядатися як механізм, за допомогою якого проявляється воля. Іншими словами, ця авторка розуміє відповідальність як своєрідний каталізатор, що дає можливість виміряти рівень розвитку вольових якостей особистості [4, с. 116-128].

У межах цього дослідження цінною є робота Л. Вершиніної, яка визначила відповідальність як концентрацію активності, розумових і чуттєвих компонентів в організації певних кроків для досягнення поставленої мети. При цьому показниками сформованості цієї вольової якості будуть ознаки здатності бачити мету в майбутньому, планувати її поступову реалізацію, проявляти активність у виконанні завдань на шляху до мети, зберігати зацікавленість і мотивацію в досягненні мети, незважаючи на перешкоди. Як видно з цього визначення, автори пов'язують відповідальність безпосередньо з діяльнісним елементом, який передбачає створення та подальшу реалізацію внутрішнього плану дій [13].

В рамках системного підходу варто відзначити роботу І. Куренкова. Він виділяє чотири компоненти відповідальності: когнітивний (відображається в уявленнях про соціальний зміст відповідальності та її реалізацію), мотиваційний (реалізується при мотивації до відповідальної поведінки), афективний (втілюється в переживаннях та емоціях при відповідальній поведінці) та поведінковий (включає особливості розвитку локусу контролю особистості) [19, с. 144].

На нас також вплинули погляди Л. Жаркової. Вона зазначає, що відповідальність слід розуміти як розвинену здатність самостійно діяти і мислити, спираючись на власні уявлення про характер і зміст діяльності, певні норми і цінності взаємодії людини з навколишнім середовищем. Автор пропонує розуміти відповідальність як розвинену якість особистості, що виражається в здатності планувати і здійснювати позитивні, самостійні дії для досягнення певних цілей. Для успішного формування відповідальності також важливі такі вольові якості, як терпіння, наполегливість і завзятість [29, с. 32-37].

У психологічній парадигмі відповідальність сприймається як вольова складова, що пронизує структуру особистості. Це явище включає в себе ключові якості, такі як ініціативність і самостійність у виконанні завдань, а також здатність подолати труднощі, підтримувати інтерес і активно діяти для досягнення поставлених цілей, незважаючи на можливі перепони. Готовність взяти на себе відповідальність у складних життєвих ситуаціях відображає усвідомлення очікувань, що висуваються до особи в конкретних обставинах, а також розуміння того, які дії необхідно вжити. Це, в свою чергу, вимагає наявності відповідних навичок, досвіду та компетенцій. Важливо також, щоб особа мала внутрішню мотивацію або звичку до дій, які відповідають цим вимогам, оскільки це сприяє формуванню відповідального ставлення до власних вчинків і рішень.

На соціально-педагогічному рівні відповідальне виховання виступає не лише як ціль, але й як відображення морально-духовного зростання особистості, а також як важливий показник ефективності освітнього процесу в цілому. Це підкреслює важливість інтеграції відповідальності у систему виховання, оскільки вона формує основи для розвитку зрілої особистості, здатної до самостійних рішень та етичних дій.

У працях Е. Дюркгейма, дослідника в галузі психології та освіти, підкреслюється важлива роль соціальних чинників, які є колективними уявленнями більшості людей, у формуванні індивідуальних якостей та відповідальності. «У

кожному з нас, – пише Дюркгейм, – є дві сутності. Одна сутність складається з усіх психічних станів, які особисто пов'язані з людиною і подіями її особистого життя. Ми можемо назвати її особистою істотою, особистим «Я». Інша – це не наша особистість, а група, до якої ми належимо – система поглядів, почуттів і звичок, що виражають релігійні вірування, моральні переконання, національні та професійні традиції, різноманітні колективні погляди тощо. Сукупність цього становить соціальне буття, соціальне «Я». Мета виховання – сформувати соціальне «Я» в кожному з нас» [20].

Висновок до другого розділу

У молодшому шкільному віці формуються основи для подальшого навчання, що визначає прагнення учнів до навчання в середніх та старших класах. Тому виховання мотивації до навчання стає пріоритетом у педагогічному процесі. Основною метою нової української школи є формування конкурентоспроможної особистості, а одним із шляхів досягнення цього є розвиток позитивної мотивації учнів.

Початкова освіта розглядається в рамках двох циклів, перший з яких ґрунтується на адаптаційно-ігрових методах навчання. Це свідчить про важливість не лише передачі знань, а й стимулювання пізнавальної активності дітей. Мотивація, що складається з інтересів і потреб, є важливим елементом цієї активності, оскільки вона визначає ставлення учнів до навчання.

Важливим аспектом у розвитку позитивної мотивації є впровадження ігрових технологій. Гра відповідає природним потребам дітей і дозволяє їм освоювати соціальні взаємовідносини, а також моральні норми. У процесі гри учні навчаються коригувати свою поведінку залежно від реакцій оточуючих, що сприяє розвитку їхніх соціальних навичок.

Організація ігрової діяльності стимулює інтерес і активність учнів, а періодичне ускладнення завдань підтримує їхню зацікавленість у навчанні. Таке середовище сприяє формуванню самостійності, яка починає розвиватися у шкільному віці. Однак для цього необхідні цілеспрямовані виховні впливи з боку дорослих.

Відзначимо, що самостійність є базовою якістю особистості, як стверджує Д. Ельконін, оскільки вона охоплює інтелектуальні та моральні аспекти. Окрім того, М. Монтесорі підкреслює, що самостійність є біологічною якістю, що дозволяє дитині формувати необхідні навички для розвитку.

Формування самостійності є важливою частиною розвитку особистості, але поряд із цим виникає потреба в розвитку відповідальності. Відповідальність передбачає усвідомлення наслідків своїх рішень і вчинків. Виховання відповідальності не лише укріплює прагнення до самостійності, але й формує готовність брати на себе обов'язки та оцінювати результати своїх дій.

На завершення, академік Б. Ніколаїчев зазначає, що «відповідальність — це здатність реалізовувати моральні цілі на практиці, вміння передбачати можливі негативні наслідки власних дій на основі знань і життєвого досвіду» [31]. Тому важливо виховувати у дітей самостійність і відповідальність, щоб вони стали зрілими, самодостатніми особистостями, здатними до свідомих і етичних дій у майбутньому.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

3.1. Етапи, методи та методика дослідження, аналіз результатів дослідження

На першому етапі дослідження ми виявили стан розробки проблеми формування у здобувачів освіти початкової школи мотивації до активного залучення у навчальний процес.

На другому етапі, ми проаналізували методи та прийоми формування мотивації активного залучення у навчальний процес у здобувачів освіти початкової школи.

Метою третього етапу було розроблення науково-методичних рекомендацій щодо розвитку формування у здобувачів освіти початкової школи мотивації до активного залучення у навчальний процес.

Методи наукових досліджень – це ті прийоми та засоби, за допомогою яких вчені отримують перевірені відомості, які далі використовуються для побудови наукових теорій і розробки практичних рекомендацій. Розв’язання поставлених завдань та перевірка гіпотези здійснювались з використанням таких методів наукового дослідження: аналіз та синтез, індукція та дедукція, моделювання, порівняння та узагальнення психолого-педагогічної літератури з теми дослідження, тестування та спостереження, бесіда та анкетування, вивчення документації та результатів педагогічної діяльності, визначення та узагальнення емпіричних даних дослідження [18].

Для визначення рівня мотивації до активного залучення у навчальний процес здобувачів початкової школи був застосований комплекс психолого-педагогічних методик. Спочатку ми підібрали інструменти, які відповідають специфіці

навчальної мотивації у дітей молодшого шкільного віку. Всі обрані методики пройшли апробацію на великих вибірках школярів і отримали високі показники валідності та надійності, що забезпечує достовірність результатів дослідження. Це дозволило нам оцінити не лише загальний рівень мотивації, але й окремі її складові, важливі для ефективного навчального процесу.

Методика «Мотиви учіння» (М. Гінзбург)

Методика «Мотиви учіння», розроблена М. Гінзбургом, є інструментом, орієнтованим на вивчення мотиваційної складової учнівської діяльності, зокрема на виявлення тих глибинних факторів, що спонукають до активної участі в навчальному процесі та впливають на його ефективність. Центральною ідеєю методики виступає розуміння багатовимірності навчальних мотивів, які мають різноманітне походження і відображають складну взаємодію когнітивних, соціальних та емоційних чинників. Зокрема, пізнавальні мотиви проявляються через інтерес до змісту навчального матеріалу, бажання глибше оволодіти знаннями, що приносить інтелектуальне задоволення. Соціальні мотиви, у свою чергу, корелюють з прагненням до отримання схвалення та визнання з боку вчителів, батьків або однолітків, відображаючи важливість соціальної взаємодії у формуванні навчальної поведінки. Практичні мотиви характеризуються орієнтацією на засвоєння знань і навичок, які будуть мати цінність у майбутній професійній діяльності чи життєвих обставинах. Водночас не менш важливими є мотиви уникнення невдач, що передбачають прагнення учнів запобігти негативним наслідкам, таким як критика або санкції за невиконання навчальних завдань.

Анкетування, що використовується в межах цієї методики, дозволяє на основі аналізу відповідей учнів визначити ієрархію їхніх мотивів, а також здійснити оцінку їхньої ваги в структурі навчальної діяльності. Це дає змогу виявити не лише провідні мотиваційні фактори, але й ті, які потребують стимулювання або корекції для підвищення навчальної результативності.

Проективна методика «Школа звірів» (Вьюнова Н.І., Гайдар К.М.)

Проективна методика «Школа звірів», створена Вьюновою Н.І. та Гайдаром К.М., є однією з найбільш ефективних та гнучких методик в психології дитинства та юності. Її особливість полягає в тому, що вона може застосовуватися на різних етапах розвитку дитини, починаючи з етапу адаптації до школи та закінчуючи діагностикою причин труднощів учнів на різних уроках, в навчальній діяльності та в спілкуванні з однокласниками та вчителями. Крім цього, ця методика може бути використана для діагностики мотивації учня.

Методика «Школа звірів» базується на використанні оповідання про школу, де навчаються різні звірі, кожен з яких має свої характерні риси та особливості. Під час оповідання дитина малює звіра, з яким вона ідентифікувала себе, а потім розповідає про нього та свої відчуття. Таким чином, методика дозволяє проектувати особистісні риси дитини на образ звіра, що дозволяє отримати інформацію про дитину, яку вона може не бути здатною або не хотіти висловити явно.

Основна перевага методики «Школа звірів» полягає в тому, що вона дозволяє отримати детальну інформацію про дитину в ігровій формі, що сприяє розвитку її мотивації, креативності та інтересу до навчання. Крім цього, методика є досить гнучкою та може застосовуватися в різних сферах, зокрема в освіті, медицині, соціальній роботі та інших.

На етапі адаптації до школи методика «Школа звірів» може бути використана для виявлення особистісних рис дитини, її інтересів, мотивації, емоційного стану, а також для виявлення можливих проблем або труднощів в розвитку дитини. В більш старшому віці ця методика може застосовуватися для діагностики причин труднощів учнів на різних уроках, в навчальній діяльності та в спілкуванні з однокласниками та вчителями. Крім цього, методика може бути використана для діагностики мотивації учня, що є важливим чинником успішності навчання.

Методика «Спрямованість на набуття знань» (за Є.П.Ільїним, Н.А.Курдюковою)

Методика «Спрямованість на набуття знань», запропонована Є.П. Ільїним та Н.А. Курдюковою, розглядає специфіку мотиваційної спрямованості учнів на процес засвоєння знань, акцентуючи увагу на глибинних детермінантах їхньої навчальної діяльності. Вона орієнтована на вивчення домінуючих мотивів у навчанні та аналіз їхнього впливу на інтелектуальний розвиток і продуктивність навчальної діяльності. У рамках даної методики передбачається, що спрямованість на здобуття знань не є статичним фактором, а формується під впливом низки як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, які можуть змінювати інтенсивність і якісні характеристики цього процесу.

Зокрема, важливою частиною підходу є виявлення суб'єктивного ставлення учнів до навчання як діяльності, спрямованої не лише на досягнення результату у вигляді оцінок або соціального схвалення, але на глибше розуміння і засвоєння знань як інструменту інтелектуального саморозвитку. Вивчення мотиваційної структури здійснюється через опитування, що дозволяє з'ясувати рівень когнітивної активності, інтересу до навчального матеріалу та прагнення до самостійного освоєння нових знань. Окрім цього, методика досліджує роль саморефлексії та осмислення учнем власних навчальних досягнень, що сприяє більш точному визначенню мотивів, які спонукають його до поглибленого вивчення певних дисциплін.

Зважаючи на те, що навчальна діяльність не виникає відразу у своїй завершій формі, а поступово інтегрується в уже наявні види діяльності, сформовані у дитини раніше, можна стверджувати, що цей процес відбувається природним шляхом. Різні форми діяльності, такі як гра та праця, взаємодіють між собою, створюючи єдиний потік життєвого досвіду дитини. Для того щоб глибше зрозуміти сутність навчальної діяльності, необхідно розглянути її в контексті цих взаємозв'язків. Гра, як основний вид діяльності в ранньому віці, поступово

трансформується в навчальну, формуючи нові навички та способи мислення, тоді як елементи праці надають структурованості та цілеспрямованості, що сприяє більш свідомому та активному залученню учнів у процес навчання.

Формування мотивації до навчання в учнів початкової школи є складним і багатограним процесом, що вимагає врахування індивідуальних особливостей кожної дитини, зокрема її інтересів, потреб і навчального стилю. У цьому контексті важливо зазначити, що емоційна складова навчального процесу, яка включає позитивні емоції, такі як радість від відкриттів та успіхів, має суттєве значення для стимулювання навчальної активності.

Педагоги можуть створити сприятливе емоційне середовище шляхом впровадження ігор, творчих завдань та групових проєктів, що, у свою чергу, сприяє підвищенню зацікавленості дітей у навчанні. Такі активності забезпечують не лише розвиток пізнавальної мотивації, але й формують позитивну атмосферу, у якій учні відчують підтримку і визнання своїх зусиль.

Крім того, підтримка з боку батьків і родини є критично важливою для формування мотивації дітей, оскільки позитивне підкріплення з їхнього боку, активна участь у навчальному процесі та стимулювання допитливості можуть значно вплинути на зацікавленість дітей у здобутті знань. Важливим аспектом є усвідомлення учнями зв'язку між навчальними досягненнями та їхніми особистими життєвими цілями; демонстрація практичних застосувань знань, що здобуваються у школі, може істотно підвищити їхню мотивацію до навчання.

Не менш значущим є вплив колективного навчання, яке сприяє розвитку соціальних навичок і взаємодії серед учнів. Залучення до групової роботи, а також участь у колективних проєктах не лише підвищує рівень їхньої навчальної активності, але й створює можливості для взаємного навчання та підтримки. У цьому контексті регулярний моніторинг прогресу учнів і надання конструктивного зворотного зв'язку стають необхідними умовами для підтримки їхньої мотивації.

Важливо, щоб учні мали можливість усвідомити свої досягнення, навіть у вигляді незначних успіхів, що сприяє зміцненню їхньої внутрішньої мотивації.

З метою підвищення ефективності формування мотивації до навчання в молодших школярів, необхідно застосовувати комплексний підхід, який об'єднує педагогічні стратегії, емоційний контекст, сімейну підтримку та індивідуалізацію навчання. Такий підхід забезпечить не лише формування стійкої мотивації, але й позитивний вплив на загальний розвиток дитини в навчальному середовищі.

У процесі дослідження були визначені та детально проаналізовані етапи, методи й методики, застосовані для досягнення поставлених цілей. Послідовність визначених етапів забезпечила систематичне дослідження обраної проблематики, тоді як використані методи й методики створили міцну наукову основу для отримання об'єктивних і достовірних результатів.

При організації експериментальної частини дослідження, відповідно до його мети та завдань, до числа респондентів увійшли учні четвертого класу ліцею №109 імені Т.Г. Шевченка, розташованого в Печерському районі Києва. Дослідження охопило учнів двох паралельних класів (А та Б), загальна кількість яких становила 40 осіб, із них 20 хлопчиків і 20 дівчаток, віком 9 років.

Для перевірки ефективності формування у здобувачів освіти початкової школи мотивації до активного залучення в навчальний процес було проведено педагогічний експеримент, що складався з трьох етапів: констатувального, формувального та контрольного.

Аналіз результатів експериментальної роботи проводився в контрольній та експериментальній групах до і після формувального етапу.

На основі результатів констатувального етапу стало очевидно, що учням експериментальної групи необхідна цілеспрямована робота для підвищення їхньої мотивації до навчання. Ці висновки були зроблені на підставі отриманих даних, які були зібрані за допомогою використаних методик.

Результати, отримані за проективною методикою «Школа звірів» Вьюнової Н.І. та Гайдар К.М., підтвердили дані, зібрані під час спостережень та бесід з учнями. Одна зі шкал цієї методики включає зображення навчальної діяльності, яке має критичне значення для оцінки ставлення дитини до школи. Відсутність такого зображення може свідчити про те, що школа привертає увагу дитини переважно позанавчальними аспектами, що може негативно вплинути на її мотивацію. Якщо ж у малюнку відсутні учні, вчитель або елементи навчальної діяльності, це може свідчити про те, що у дитини ще не сформувалася позиція учня, і вона не усвідомлює себе як частину освітнього процесу.

Результати, отримані за допомогою проективної методики «Школа звірів» (розробленої Н.І. Вьюною та К.М. Гайдар), підтвердили висновки, зроблені на основі спостережень та інтерв'ю з учнями. Одна зі шкал методики стосується зображення навчальної діяльності, що має вирішальне значення для оцінки ставлення дитини до навчального процесу. Відсутність такого зображення може свідчити про те, що школа приваблює дитину переважно своїми позанавчальними аспектами, що потенційно може негативно вплинути на її освітню мотивацію. Крім того, відсутність на малюнку учнів, вчителів або елементів навчальної діяльності може бути індикатором того, що у дитини ще не сформувалася ідентичність учня, і вона не сприймає себе як активного учасника освітнього процесу.

Таблиця 3.1 представляє результати оцінювання мотивації навчальної діяльності учнів за методикою «Школа звірів». У контрольній групі 45% учнів продемонстрували наявність навчально-пізнавальних мотивів, у той час як в експериментальній групі цей показник становив 40%. Це свідчить про вищий рівень зацікавленості в навчанні та пізнавальній активності у контрольній групі. Водночас, рівень широкої соціальної мотивації в контрольній групі склав 55%, а в експериментальній — 60%, що вказує на вищу соціальну активність учнів експериментальної групи, зокрема в контексті їх взаємодії з однолітками та участі у колективних навчальних процесах.

Таблиця 3.1

Мотивація навчальної діяльності за методикою «Школа звірів»,
констатувальний етап

Мотиви	Контрольна група	Експериментальна група
Навчально-пізнавальні мотиви	45 %	40 %
Широкі соціальні мотиви	55 %	60 %

Результати, отримані за допомогою методики «Спрямованість на набуття знань» (розробленої Є. Ільїним та Н. Курдюковою), представлені в таблиці 3.2. У контрольній групі 45% учнів продемонстрували мотивацію, орієнтовану на набуття знань, тоді як в експериментальній групі цей показник становив лише 30%. Це вказує на те, що учні контрольної групи більшою мірою зацікавлені у пізнавальній діяльності, зокрема у процесі самостійного здобуття нових знань. Водночас, мотивація на отримання оцінки у контрольній групі склала 55%, а в експериментальній групі — значно більше, 70%. Такий розрив може свідчити про те, що учні експериментальної групи більше орієнтовані на зовнішнє підкріплення своїх результатів у вигляді оцінок, що вказує на переважання зовнішньої мотивації.

Отримані результати свідчать про суттєві відмінності у мотиваційних орієнтаціях учнів контрольної та експериментальної груп. Більший відсоток учнів у контрольній групі орієнтований на пізнавальні мотиви, що може вказувати на більш стійкий інтерес до навчальної діяльності як такої. Натомість в експериментальній групі значно переважає мотивація, орієнтована на отримання оцінок, що потребує додаткової уваги з боку педагогів щодо стимулювання пізнавальної активності через різноманітні педагогічні стратегії, спрямовані на розвиток внутрішньої мотивації до навчання.

Таблиця 3.2

Результати діагностики учнів методикою «Спрямованість на набуття знань», контрольний етап (Е. Ільїн, Н. Курдюкова)

№	Мотивація на одержання:	Контрольна група		Експериментальна група	
		Кількість досліджуваних	% досліджуваних	Кількість досліджуваних	% досліджуваних
1.	знань	9	45	6	30
2.	оцінки	11	55	14	70

Результати, отримані за методикою «Визначення мотивів навчання» М.Р. Гінзбурга, представлено в таблиці 3.3. Аналіз даних показує, що в контрольній групі домінує ігровий мотив, який мають 5 учнів (25 %), тоді як в експериментальній групі цей мотив проявляється лише у 1 учня (5 %). Це свідчить про те, що учні контрольної групи більше орієнтуються на розважальні аспекти навчання, що може бути пов'язано з недостатньо сформованою учбовою мотивацією. Натомість учбовий мотив переважає в експериментальній групі, де його демонструють 7 учнів (35 %), тоді як у контрольній групі цей показник значно нижчий — лише 1 учень (5 %). Це вказує на те, що учні експериментальної групи більш мотивовані до пізнавальної діяльності.

Позиційний мотив виявляється у 4 учнів (20 %) контрольної групи та у 3 учнів (15 %) експериментальної, що свідчить про відносно схожу важливість цього аспекту для обох груп. Оцінка, як мотив, є важливою для 4 учнів (20 %) у контрольній групі та для 3 учнів (15 %) в експериментальній. Це показує, що у значної частини учнів в обох групах мотивація залишається зовнішньою, орієнтованою на результат у вигляді оцінки.

Зовнішній мотив присутній у 3 учнів (15 %) контрольної групи і в 4 учнів (20 %) експериментальної, а соціальний мотив — у 3 учнів (15 %) контрольної групи і лише у 1 учня (5 %) експериментальної. Така картина вказує на те, що в обох групах

учні ще не повністю усвідомлюють значення навчання для свого подальшого соціального становища та взаємодії з оточуючими.

Таблиця 3.3

Результати діагностики учнів методикою «Визначення мотивів навчання», констатувальний етап (М.Р. Гінзбург)

	Мотивація на одержання:	Контрольна група		Експериментальна група	
		Кількість досліджуваних	%	Кількість досліджуваних	%
1.	Зовнішній мотив	3	15	4	20
2.	Учбовий мотив	1	5	7	35
3.	Ігровий мотив	5	25	1	5
4.	Позиційний мотив	4	20	3	15
5.	Соціальний мотив	3	15	1	5
6.	Оцінка	4	20	3	15

Таким чином, результати дослідження свідчать про необхідність подальшої роботи з формування навчальної мотивації, особливо в напрямку зниження залежності від ігрових та зовнішніх мотивів і підвищення рівня внутрішньої мотивації до пізнавальної діяльності. Це потребує комплексного підходу, зокрема створення умов для більш усвідомленого ставлення учнів до навчального процесу та активної участі в ньому.

На формувальному етапі дослідження була проведена цілеспрямована робота з учнями 4-го класу, спрямована на підвищення їхньої мотивації до навчання. У рамках цієї роботи використовувалися різноманітні педагогічні стратегії, зокрема інтерактивні заняття, групові проекти та творчі завдання. Основною метою цих заходів було створення позитивного емоційного середовища, що стимулювало учнів до активної участі в навчальному процесі.

У процесі реалізації програми тренінгів акцент було зроблено на розв'язанні конкретних проблем, з якими стикаються учні, таких як низька зацікавленість у навчанні та недостатня впевненість у власних силах. Викладачі активно залучали дітей до обговорення, заохочуючи їх ділитися думками та ідеями, що сприяло розвитку критичного мислення. Проведення групових проєктів дало можливість учням працювати в команді, розвиваючи навички співпраці та взаємодії.

Важливим елементом тренінгів стали творчі завдання, які стимулювали креативність учнів. Ці завдання не лише дозволили дітям проявити свої таланти, а й сприяли формуванню позитивної самооцінки. Під час занять учні досліджували нові теми, використовуючи різні джерела інформації, що сприяло розвитку їхньої дослідницької активності.

Результати формувального етапу роботи продемонстрували позитивні зміни в мотивації учнів, що стало чітко видно на контрольному етапі дослідження. Цей етап був проведений для перевірки ефективності впроваджених методів. Аналіз даних показав, що учні відчули підвищення інтересу до навчання та висловили бажання активно залучатися до навчального процесу. Ці результати підтверджують ефективність застосованих стратегій та їхній позитивний вплив на мотивацію учнів.

На контрольному етапі дослідження результати, отримані за проєктивною методикою «Школа звірів», продемонстрували суттєві зміни в мотивації учнів експериментальної групи порівняно з контрольним етапом. Таблиця 3.4 ілюструє показники навчально-пізнавальних та соціальних мотивів у контрольній і експериментальній групах.

Згідно з даними, у контрольній групі 45% учнів продемонстрували навчально-пізнавальні мотиви, тоді як у експериментальній групі цей показник суттєво зріс до 70%. Це свідчить про помітне покращення рівня зацікавленості в навчальній діяльності серед учнів експериментальної групи після проведення відповідних тренінгів і роботи, спрямованої на підвищення мотивації.

Що стосується широких соціальних мотивів, то в контрольній групі цей показник становить 55%, у той час як в експериментальній групі він знизився до 30%. Зменшення цього показника в експериментальній групі може вказувати на те, що після реалізації інтервенції учні більше сфокусувалися на навчальному процесі, аніж на соціальних аспектах взаємодії. Це підтверджує ефективність впроваджених заходів, спрямованих на зміцнення навчально-пізнавальної мотивації, яка є критично важливою для успішного засвоєння знань.

Таблиця 3.4

Мотивація навчальної діяльності за методикою «Школа звірів», контрольний етап

Мотиви	Контрольна група	Експериментальна група
Навчально-пізнавальні мотиви	45 %	70 %
Широкі соціальні мотиви	55 %	30 %

Результати оцінювання, проведеного за допомогою методики «Спрямованість на набуття знань» (розробленої Є. Ільїним та Н. Курдюковою), стосовно молодших учнів були занесені до таблиці 3.5.

Згідно з отриманими даними, у контрольній групі 50% учнів виявили мотивацію на набуття знань, тоді як у експериментальній групі цей показник становить 55%. Це вказує на дещо вищий рівень зацікавленості в навчанні в експериментальній групі, що може свідчити про позитивний вплив інтервенцій, проведених у межах формувального етапу дослідження.

Мотивація на отримання оцінки в контрольній групі становить 50%, тоді як в експериментальній групі цей показник дещо нижчий — 45%. Ці дані свідчать про те, що в обох групах спостерігається приблизно однаковий рівень орієнтації на оцінку, але в експериментальній групі учні більш схильні зосереджуватися на здобутті знань, ніж на отриманні оцінок.

Отримані результати, які були отримані в ході дослідження мотивації навчальної діяльності учнів за методикою «Визначення мотивів навчання» (М.Р. Гінзбург), представлені в таблиці 3.3. У контрольній групі спостерігається домінування ігрового мотиву, який мають 5 учнів (25 %), тоді як в експериментальній групі цей мотив проявляється лише у 2 учнів (10 %). Це свідчить про те, що учні контрольної групи більше орієнтуються на розважальні аспекти навчання, що може бути пов'язано з недостатньо сформованою учбовою мотивацією.

Таблиця 3.5

Результати діагностики мотивації учнів на контрольному етапі за методикою «Спрямованість на набуття знань» (Є. Ільїн, Н. Курдюкова)

№	Мотивація на одержання:	Контрольна група		Експериментальна група	
		Кількість досліджуваних	% досліджуваних	Кількість досліджуваних	% досліджуваних
1.	знань	10	50	11	55
2.	оцінки	10	50	9	45

Натомість учбовий мотив переважає в експериментальній групі, де його демонструють 8 учнів (40 %), тоді як у контрольній групі цей показник становить лише 2 учнів (10 %). Це вказує на те, що учні експериментальної групи більш мотивовані до пізнавальної діяльності.

Позиційний мотив виявляється у 4 учнів (20 %) контрольної групи та у 5 учнів (25 %) експериментальної, що свідчить про відносно схожу важливість цього аспекту для обох груп. Оцінка, як мотив, є важливою для 4 учнів (20 %) у контрольній групі та для 2 учнів (10 %) в експериментальній, що показує, що у значної частини учнів в обох групах мотивація залишається зовнішньою, орієнтованою на результат у вигляді оцінки.

Зовнішній мотив присутній у 2 учнів (10 %) контрольної групи і в 1 учня (5 %) експериментальної, а соціальний мотив — у 3 учнів (15 %) контрольної групи і

лише у 2 учнів (10 %) експериментальної. Така картина вказує на те, що в обох групах учні ще не повністю усвідомлюють значення навчання для свого подальшого соціального становища та взаємодії з оточуючими.

Таблиця 3.6

Результати діагностики учнів методикою «Визначення мотивів навчання»
(М.Р. Гінзбург)

№	Мотивація на одержання:	Контрольна група		Експериментальна група	
		Кількість досліджуваних	%	Кількість досліджуваних	%
1.	Зовнішній мотив	2	10	1	5
2.	Учбовий мотив	2	10	8	40
3.	Ігровий мотив	5	25	2	10
4.	Позиційний мотив	4	20	5	25
5.	Соціальний мотив	3	15	2	10
6.	Оцінка	4	20	2	10

Результати формувального експерименту підтвердили ефективність застосованих педагогічних стратегій у розвитку мотивації навчальної діяльності учнів. Спостереження показали, що учні експериментальної групи продемонстрували значне зростання внутрішньої мотивації, що свідчить про їх більшу зацікавленість у навчальному процесі. Зниження рівня зовнішньої мотивації в цій групі вказує на позитивні зміни в мотиваційній структурі учнів.

Таким чином, проведений експеримент підтвердив свою доцільність, адже результати свідчать про успішне формування внутрішньої мотивації учнів та позитивні зміни в їх ставленні до навчання. Це підкреслює важливість використання розроблених методик у навчальному процесі.

3.2 Методичні рекомендації щодо підвищення мотивації до навчальної діяльності учнів початкової школи.

У сучасному навчальному процесі значна увага приділяється розвитку мотивації учнів, оскільки це є ключовим фактором, що впливає на їх успішність. Важливо враховувати різноманітність методів навчання, які можуть стимулювати інтерес та активність школярів. Інтерактивні підходи, такі як проєктна діяльність, групові обговорення та використання цифрових інструментів, можуть значно підвищити залученість учнів у навчальний процес.

Крім того, важливо індивідуалізувати навчання, адаптуючи матеріал до інтересів і стилів учіння учнів, що сприяє розвитку їхніх унікальних потенціалів. Соціально-емоційний аспект також не варто ігнорувати: створення підтримуючої атмосфери в класі заохочує співпрацю між учнями.

Залучення батьків до навчального процесу може посилити мотивацію учнів, забезпечуючи їм додаткову підтримку. Наявність конструктивного зворотного зв'язку допомагає учням усвідомити свої досягнення та виявити області для покращення.

З огляду на різноманітність мотиваційних факторів, які впливають на навчання, важливо розробити комплексний підхід до їх розвитку. Це може включати приклади успішних практик, що демонструють ефективні стратегії підвищення мотивації. У підрозділі буде розглянуто методичні рекомендації, що допоможуть педагогам у формуванні і підтримці високої мотивації учнів на уроках.

Створення позитивного навчального середовища є важливою умовою для розвитку мотивації до навчання у молодших школярів. Важливим аспектом у цьому процесі є організація класного простору, який повинен бути комфортним, безпечним і привабливим для учнів. Наприклад, створення різноманітних тематичних зон для навчання і відпочинку сприяє кращій концентрації дітей. У класі можуть бути організовані куточки для індивідуальної роботи, творчості або

читання, де учні зможуть займатися у своєму темпі. Наприклад, зона для читання з м'якими подушками і полицями для книг дозволить дітям зануритися в атмосферу спокою і зосередженості, що сприяє розвитку навичок читання і самостійного навчання.

Ефективне навчальне середовище також потребує сприяння розвитку довіри та взаємодії між учителем і учнями, а також серед самих учнів. Для цього можна використовувати вправи на командну роботу та взаємодопомогу, які формують соціальні й комунікаційні навички. Наприклад, вправи на "пошук спільних рішень" або групові проєкти, де учні разом працюють над завданням, можуть покращити їхні навички співпраці і вміння слухати одне одного. Важливо створювати атмосферу відкритості, де учні не бояться висловлювати свої думки і робити помилки, що є частиною навчального процесу.

Заохочення ініціативності також сприяє підвищенню мотивації учнів. Наприклад, можна створити «дошку ідей», де діти зможуть ділитися власними думками або пропозиціями щодо класних проєктів. Такий інструмент дозволяє розвивати в учнів творчий підхід і критичне мислення, адже вони відчують, що їхні думки важливі для класної спільноти. Крім того, постійне заохочення до самостійного мислення допомагає учням відчувати впевненість у своїх можливостях і сміливість пропонувати нові рішення.

Підтримка досягнень кожного учня є не менш важливим елементом створення позитивного навчального середовища. Наприклад, можна використовувати візуальні методи підкріплення успіхів – «стіни досягнень», де розміщують роботи учнів, або проводити регулярні зустрічі, де кожен учень має можливість поділитися своїми успіхами з класом. Це допомагає створювати позитивну атмосферу в класі і сприяє підвищенню самооцінки учнів.

Ігри, інтегровані в навчальний процес, можуть стати ефективним способом стимулювання інтересу учнів і активізації їхньої участі на уроках. Наприклад, замість традиційних запитань до вивченого матеріалу можна використовувати гру

«Кахут» або інші вікторини, що дозволяють створити динамічну атмосферу змагання, де учні змагаються за кращі результати в команді чи індивідуально. Це допомагає не тільки закріпити знання, але й розвивати навички швидкої реакції, аналізу й вибору правильної відповіді.

Ігри можуть включати й елементи креативності. Наприклад, рольова гра «Мандрівка в країну знань» дозволяє учням застосовувати вивчені теми в уявних ситуаціях. Учні можуть уявляти себе науковцями, дослідниками чи персонажами книги, проводячи міні-дослідження або ділячись своїми відкриттями з однокласниками. Такий підхід не тільки заохочує дітей застосовувати свої знання, а й сприяє розвитку творчого мислення й комунікаційних навичок.

Також важливо використовувати ігри, які включають фізичну активність, що допомагає учням відновити концентрацію. Наприклад, «Руханка з математикою» — учні виконують фізичні вправи, паралельно розв'язуючи прості завдання: стрибати на кожне число в таблиці множення або піднімати руки на правильну відповідь. Це не лише підвищує рівень енергії, але й дозволяє включати в уроки додатковий фізичний рух, що корисно для фізичного й когнітивного розвитку дітей.

Щодо *індивідуалізації навчання*, вчителям важливо розуміти, що кожен учень має свої сильні сторони й потреби. Наприклад, для учнів, які засвоюють матеріал швидше, можна впровадити «творчі завдання» на уроках математики чи природознавства. Учні можуть створювати власні задачі або дослідження, виходячи за межі стандартної програми, тим самим демонструючи свої знання на глибшому рівні. Для тих, хто потребує більше часу, корисними будуть додаткові вправи або можливість працювати в своєму темпі з допомогою індивідуальних карток чи програм на зразок «learning apps», які допомагають учням опановувати нові теми поступово.

Крім того, вчителям варто враховувати різні стилі навчання: візуальний, аудіальний та кінетичний. Наприклад, для візуальних учнів можна застосовувати інтерактивні презентації або малюнки, для аудіальних — записані підкасти чи пісні

з навчальними матеріалами, а для кінетичних — завдання, що включають рухові дії або маніпуляції з об'єктами, наприклад, створення моделей або виконання лабораторних дослідів. Така диференціація дозволяє враховувати потреби кожної дитини та стимулювати її розвиток.

Також надзвичайно важливим є зворотний зв'язок. Учитель може вести індивідуальні бесіди з учнями, розбирати їхні досягнення та складнощі. Це можна організувати в неформальних коротких зустрічах після уроків або через письмові коментарі у зошитах або журналах успішності. Такий підхід дозволяє учням відчувати свою значущість у процесі навчання та підвищує їхню мотивацію до досягнення кращих результатів.

Підтримка самооцінки учнів є одним із ключових факторів для формування їхньої внутрішньої мотивації до навчання. Вчителям необхідно створювати умови, за яких діти можуть усвідомлювати власні досягнення та відчувати задоволення від успіхів. Для цього важливо впроваджувати практики, що дозволяють учням оцінювати свої результати і бачити поступовий прогрес. Наприклад, можна організувати ведення «щоденників досягнень», де учні будуть записувати свої маленькі перемоги – як академічні, так і особисті. Такий підхід сприяє усвідомленню власного розвитку і допомагає дітям навчитися ставити перед собою реалістичні цілі, що значно підвищує їхню впевненість у своїх силах. Учні можуть також малювати або наклеювати зображення своїх досягнень, що зробить процес відстеження прогресу ще більш цікавим та наочним.

Окрім індивідуальної роботи з самооцінкою, важливо створювати можливості для учнів ділитися своїми успіхами з однолітками. Це може бути реалізовано через регулярні обговорення в класі, де діти матимуть можливість розповісти про те, що їм вдалося зробити найкраще за тиждень. Такі заходи не тільки зміцнюють самооцінку, але й формують позитивну соціальну взаємодію, коли учні підтримують один одного та вчаться оцінювати власні досягнення об'єктивно.

Включення родин у навчальний процес є важливою складовою для створення цілісної навчальної атмосфери, яка підтримує мотивацію учнів як у школі, так і вдома. Співпраця з батьками не обмежується тільки відвідуванням батьківських зборів. Учителі можуть організовувати спільні проекти, що залучають батьків до активної участі в навчальних заходах. Наприклад, шкільні заходи, такі як сімейні вечори чи спільні майстер-класи, дозволяють батькам краще розуміти навчальні процеси і сприяють формуванню єдиної освітньої спільноти. Це можуть бути інтегровані проекти, де учні разом із батьками виконують творчі завдання або готують презентації на різні теми, що розвиває як академічні навички дітей, так і родинні зв'язки.

Крім того, регулярна комунікація з батьками через щоденники, електронну пошту або інші форми зв'язку допомагає вчителю ділитися спостереженнями щодо розвитку дитини і знаходити шляхи підтримки навчання вдома. Важливо залучати батьків не тільки до святкових заходів, але й до участі в освітньому процесі через консультації та обговорення прогресу дитини. Це може включати участь у вирішенні складних завдань або обговорення стратегії мотивації дітей до навчання. Завдяки такій співпраці дитина відчуває підтримку не тільки від вчителя, але й з боку родини, що створює атмосферу єдності і сприяє глибшому залученню до процесу навчання.

Використання практичних завдань у навчальному процесі має величезне значення для активізації пізнавальної діяльності учнів. Практична діяльність дозволяє дітям не тільки засвоювати теоретичні знання, а й застосовувати їх у реальних життєвих ситуаціях. Це, своєю чергою, робить навчання більш захопливим і показує учням, як знання можуть бути використані у повсякденному житті. Наприклад, вчителі можуть організувати проекти, пов'язані з їхніми інтересами та потребами, такі як створення екологічних ініціатив або соціальних кампаній у школі. Це може бути проект з благоустрою шкільного двору, де учні,

використовуючи знання з природознавства, математики і мистецтва, створюють сад або озеленюють територію.

Крім того, практичні завдання можуть включати організацію майстер-класів, де учні вчаться навичкам, які можуть бути корисні в повсякденному житті. Наприклад, проведення кулінарних уроків, під час яких діти вчаться готувати прості страви, використовує знання з математики (вимірювання інгредієнтів) та природознавства (вивчення різних продуктів). Це допомагає дітям не лише засвоювати нові знання, але й покращувати свої практичні навички, що підвищує їхню впевненість у собі.

Регулярний зворотний зв'язок також відіграє важливу роль у навчальному процесі, адже він допомагає учням усвідомити свої сильні сторони та області для вдосконалення. Вчителям доцільно проводити конструктивні бесіди з учнями про їхні успіхи та труднощі, заохочуючи їх ділитися своїми думками. Це можна реалізувати через регулярні «дні зворотного зв'язку», де учні мають можливість обговорити свої відчуття щодо навчального процесу, висловити думки про те, що вони вважають важливим, і чому вони стикаються з труднощами.

Для створення конструктивного зворотного зв'язку вчителям корисно використовувати методи, які дозволяють дітям отримувати конкретні поради. Наприклад, після виконання завдань можна організувати групове обговорення, де учні будуть обмінюватися думками про те, що вдалося, а що можна покращити. Це не лише допоможе їм усвідомити свої сильні сторони, а й навчить вміння конструктивно сприймати критику. Використання технологій, таких як онлайн-платформи для збору зворотного зв'язку, також може бути корисним – це дозволяє учням анонімно висловлювати свої думки, що може допомогти у відкритті справжніх переживань і вражень.

Використання різноманітних методів навчання є важливим інструментом для підвищення мотивації учнів і задоволення їхніх індивідуальних стилів навчання. Інтерактивні уроки, обговорення та дослідницькі проекти допомагають

створити динамічне навчальне середовище, де учні активно залучені у процес. Інтерактивні методи, такі як «мозковий штурм», «круглі столи» або «рольові ігри», сприяють розвитку критичного мислення і комунікаційних навичок. Наприклад, під час обговорення певної теми в групах учні можуть вільно висловлювати свої думки, дискутувати та слухати одне одного, що не лише поглиблює їхнє розуміння матеріалу, але й формує вміння працювати в команді.

Дослідницькі проекти можуть бути реалізовані як у класі, так і вдома, залучаючи учнів до практичної роботи. Наприклад, учитель може запропонувати учням вивчити екологічні проблеми в їхньому регіоні і підготувати проекти, що включають інтерв'ю з місцевими жителями, дослідження статистичних даних або навіть практичні заходи, такі як очищення території. Цей підхід не тільки розвиває навички дослідження, але й формує свідомість учнів щодо соціальних і екологічних питань.

Залучення учнів до планування уроків є ще одним важливим аспектом, який підвищує їхню мотивацію та відповідальність за власне навчання. Учитель може організувати мозковий штурм, де учні можуть висловлювати свої інтереси і ідеї стосовно тем, які хотіли б вивчити. Це може включати опитування, де учні можуть оцінити теми, які їх цікавлять, або пропозиції щодо формату уроків – наприклад, чи хотіли б вони більше інтерактивних ігор або дослідницьких проектів. Включаючи думки учнів у планування, ви створюєте відчуття власності над навчальним процесом, що стимулює їхню активність та зацікавленість.

Крім того, ви можете використовувати платформи для колективного планування, такі як Google Classroom або Padlet, де учні можуть ділитися своїми ідеями в реальному часі. Це дозволяє їм бачити внесок своїх однокласників і сприяє розвитку командного духу. Після збору ідей ви можете спільно з учнями обрати кілька з них для подальшого вивчення, що зробить навчальний процес ще більш захопливим.

Включення елементів гейміфікації також може суттєво підвищити інтерес учнів до навчання. Наприклад, ви можете організувати «уроки-змагання», де учні отримують бали за участь, творчий підхід до завдань або активність на уроці. Це створює атмосферу змагання та позитивного зворотного зв'язку, що спонукає учнів до активної участі.

Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі відкриває нові можливості для залучення учнів до навчання та підвищення їхньої зацікавленості. Відео, анімації та інтерактивні програми не лише візуалізують матеріал, але й роблять його більш доступним і зрозумілим для дітей з різними стилями навчання. Наприклад, вчитель може використовувати короткі відео для ілюстрації теми, що вивчається, які демонструють реальні ситуації або наукові експерименти. Це дозволяє учням побачити, як знання застосовуються на практиці, і спонукає до глибшого розуміння матеріалу.

Інтерактивні програми, такі як Kahoot! або Quizizz, пропонують можливість створення ігор та вікторин на основі навчального матеріалу, що дозволяє учням активно залучатися до навчального процесу. Ці інструменти підтримують елемент змагання і співпраці, стимулюючи учнів до участі. Вчитель може організувати групові сесії, де учні змагаються в знаннях, що допомагає не лише засвоєнню матеріалу, але й розвитку критичного мислення та командних навичок.

Створення групових проектів є ще одним ефективним методом для розвитку соціальних навичок учнів та формування колективної відповідальності. Групові проекти заохочують учнів ділитися ідеями, працювати разом над спільною метою та вирішувати проблеми. Для успішної реалізації цього підходу вчитель може запропонувати теми, що цікаві учням, наприклад, дослідження екологічних проблем, розробка соціальних проектів або створення презентацій про культурні особливості різних країн.

Приклади практичного застосування включають організацію проектів на основі досліджень, де учні самостійно обирають тему, планують свою роботу,

проводять опитування або збирають інформацію, а потім презентують результати своїм однокласникам. Цей процес не лише зміцнює знання, але й вчить дітей планувати, співпрацювати, а також відстоювати власну точку зору перед групою.

Також важливо враховувати різні формати роботи в групах. Наприклад, можна використовувати метод «партнерського навчання», де учні працюють у парах, допомагаючи один одному в засвоєнні матеріалу. Це сприяє формуванню більш довірливих стосунків між однокласниками і дозволяє учням отримувати індивідуальну підтримку.

Важливим аспектом є також створення атмосфери, в якій кожен учень відчуває свою цінність у групі. Вчитель може сприяти цьому, запроваджуючи регулярні обговорення в групі, де учні можуть ділитися своїми ідеями та думками, обговорювати труднощі, з якими зіткнулися, і пропонувати рішення. Це дозволяє учням відчувати, що їхній внесок важливий, і підвищує їхню мотивацію до активної участі в навчальному процесі.

Відзначення досягнень учнів має вирішальне значення для формування їхньої позитивної самооцінки та мотивації до навчання. Регулярне визнання навіть малих успіхів сприяє розвитку впевненості у власних силах. Для цього можна організувати "Дні досягнень", де учні матимуть можливість продемонструвати свої роботи, наприклад, малюнки, проєкти або дослідження. Цей захід може включати виставку робіт, що дозволяє кожному учневі відчути цінність свого внеску, а також отримати конструктивний відгук від однокласників і вчителів.

Важливо забезпечити атмосферу підтримки під час таких заходів. Наприклад, можна запровадити систему "позитивних нотаток", де учні залишають короткі коментарі або слова підтримки для своїх однокласників, висловлюючи свої враження про представлені роботи. Це сприяє розвитку колективного духу, підвищує зацікавленість у навчальному процесі та формує позитивні емоційні зв'язки серед учнів.

Щодо *розвитку емоційного інтелекту*, важливо підтримувати учнів у формуванні навичок саморегуляції та емпатії. Використання рольових ігор є ефективним методом для досягнення цієї мети. Наприклад, вчителі можуть організувати ігри, де учні виступають у різних ролях, змінюючи ситуації та точки зору, що дозволяє їм зрозуміти емоції інших людей і вчитися управляти своїми емоціями. Після ігор корисно провести обговорення, під час якого учні зможуть поділитися своїми відчуттями і усвідомленнями.

Додатково, вчителі можуть запровадити «Щоденники емоцій», де учні записуватимуть свої емоції протягом тижня та намагатимуться виявити, які події їх викликали. Це допомагає учням аналізувати свої переживання та краще усвідомлювати, які емоції вони відчувають у різних ситуаціях. Обговорення цих щоденників у класі може стати прекрасною можливістю для розвитку співпереживання і відкритого діалогу між учнями, що сприятиме покращенню міжособистісних стосунків.

Ще один практичний підхід – це *інтеграція вправ на релаксацію та медитацію під час уроків*. Це допоможе учням навчитися знімати стрес і концентруватися на навчанні. Наприклад, короткі дихальні практики або "сесії усвідомленості", коли учні фокусуються на своєму диханні або виконують легкі фізичні вправи, допоможуть поліпшити їхню емоційну регуляцію.

Формування цілей є важливим елементом у процесі навчання, оскільки це допомагає учням усвідомлювати свої прагнення та плани. Вчителям варто заохочувати учнів ставити як короткострокові, так і довгострокові цілі. Наприклад, короткострокова мета може полягати у поліпшенні навичок читання або математики протягом певного періоду, тоді як довгострокова мета може стосуватися досягнення високих результатів на наступних іспитах або участі в олімпіаді. Важливо навчити дітей розробляти плани дій для досягнення цих цілей, що не тільки підвищує їхню мотивацію, але й допомагає відстежувати прогрес.

Практичним прикладом може бути створення «цільового плакату», де учні візуально зображують свої цілі і плани їх досягнення. На плакатах можна використовувати малюнки, стікери або графіки, що вказують на прогрес. Регулярні зустрічі, на яких учні діляться своїми досягненнями, можуть стати відмінною практикою для підвищення мотивації. Це може бути формат «класних зборів», на яких учні розповідають про свої цілі, що допомагає їм відчувати підтримку однокласників.

Надання вибору є ще одним важливим інструментом для підвищення залученості учнів у навчальний процес. Дайте їм можливість обирати теми для проектів або способи виконання завдань. Наприклад, учні можуть вибирати, чи хочуть вони створити постер, презентацію або відео для ілюстрації своїх знань. Такий підхід не лише підвищує автономію, але й допомагає дітям усвідомити свою роль у навчанні, адже їхній вибір цінують і враховують.

Практичні рішення можуть включати використання «кола вибору», де учні можуть обирати з декількох запропонованих варіантів проектів, чи «стейкхолдерські групи», які працюють над різними аспектами одного великого проекту, дозволяючи кожному учневі знайти своє місце у спільній справі. Також, важливо, щоб учні мали змогу розповісти про свій вибір та його обґрунтування, що сприятиме розвитку їхніх комунікативних навичок і впевненості у собі.

Додатково, вчителі можуть впроваджувати «картки вибору», на яких учні записують свої вподобання щодо навчальних завдань. Це може бути корисно для планування наступних уроків та адаптації навчального процесу відповідно до інтересів класу. Таким чином, формування цілей та надання вибору стають не лише стратегіями підвищення мотивації, але й потужними інструментами для розвитку самостійності та відповідальності учнів за власне навчання.

Підвищення мотивації учнів у початковій школі є критично важливим аспектом формування їхньої навчальної діяльності та загального розвитку. Основними компонентами цього процесу є усвідомлення цінності знань, активна

участь у навчальному процесі та розвиток особистісних навичок, які сприяють досягненню успіху в навчанні.

Важливо, щоб учні не лише отримували знання, але й розуміли, як ці знання можуть бути застосовані у реальному житті. Створення навчального середовища, яке підтримує самостійність і ініціативу учнів, допомагає їм формувати позитивне ставлення до навчання. Ключовими елементами цього середовища є інтерактивність, доступність ресурсів та заохочення до самовираження.

При цьому, акцент на розвитку соціальних навичок і емоційного інтелекту також є важливим. Взаємодія з однокласниками, участь у групових проєктах та виконання завдань у командах сприяють формуванню довіри та співпраці. Таким чином, учні навчаються не лише академічним знанням, а й емоційним компетенціям, які знадобляться їм у майбутньому.

Проте важливо зауважити, що мотивація до навчання не може бути забезпечена лише зовнішніми стимулами. Кожен учень має шукати свої індивідуальні мотиваційні джерела, ставлячи перед собою конкретні цілі і оцінюючи власний прогрес. Вчителі повинні підтримувати учнів у цьому процесі, надаючи їм можливість рефлексії та самостійного аналізу своїх досягнень.

У цьому контексті, сприяння саморозвитку та постійному вдосконаленню є критично важливим для учнів, оскільки це допомагає їм усвідомлювати свою цінність як учасників навчального процесу та підвищує їхню внутрішню мотивацію до досягнення успіху в навчанні.

Висновок до третього розділу

У нашому експериментальному дослідженні ми реалізували три ключові етапи: констатувальний, формувальний та контрольний. На констатувальному етапі було проведено початкове оцінювання рівня мотивації учнів, що дозволило виявити наявні проблеми і визначити основні фактори, які впливають на навчальну

діяльність дітей. Цей етап став основою для подальшого аналізу і розробки ефективних стратегій.

Наступний, формувальний етап, передбачав реалізацію спеціально розроблених заходів, спрямованих на підвищення мотивації учнів. У рамках цього етапу ми застосували різноманітні методи, такі як інтерактивні ігри, групові проекти та індивідуальні завдання, що дозволило залучити учнів до активної участі в навчальному процесі. Крім того, була розроблена серія методичних рекомендацій, які акцентують увагу на різних аспектах підвищення мотивації, включаючи важливість встановлення короткострокових і довгострокових цілей, а також створення позитивного навчального середовища. Ці рекомендації стали важливим інструментом для вчителів, які прагнуть зробити навчання більш цікавим і ефективним.

На контрольному етапі дослідження ми провели повторне оцінювання рівня мотивації учнів, яке продемонструвало значне покращення в навчальному процесі учнів 4 класу. Результати свідчать про те, що після реалізації формувального етапу та впровадження методичних рекомендацій, мотивація учнів істотно зросла, що позитивно вплинуло на їхню академічну успішність. Ці дані підтверджують ефективність обраних методів і підходів у формуванні навчальної мотивації, що має велике значення для подальшої роботи з учнями.

ВИСНОВКИ

Магістерська дипломна робота виконана на тему «Формування у здобувачів освіти початкової школи мотивації активного залучення у навчальний процес». Відповідно до поставлених завдань дослідження, результати науково-дослідної роботи з проблеми підвищення мотивації учнів до навчальної діяльності свідчать про такі висновки:

Проаналізовано еволюцію поглядів на проблему підвищення рівня мотивації до навчальної діяльності у початковій школі.

Проблема мотивації до навчання в початковій школі має багатий історичний контекст, що включає численні теоретичні підходи. Перші дослідження, зокрема А. Маслоу, акцентували увагу на ієрархії потреб, підкреслюючи важливість задоволення базових фізіологічних потреб перед переходом до більш складних, таких як потреба в самоактуалізації. Ця концепція визначила, що успішне навчання можливе лише після задоволення основних потреб.

Д. Макклелланд розширив цю ідею, зосередившись на вторинних потребах, таких як потреба в успіху та владі, які стали ключовими у формуванні мотивації учнів. Зокрема, його теорія дозволяє педагогам використовувати різні стратегії для заохочення учнів, зважаючи на їхні індивідуальні мотиви.

Ф. Герцберг, у своїй двофакторній теорії, розрізняє гігієнічні фактори, які створюють сприятливе середовище для навчання, та мотиваційні фактори, які безпосередньо впливають на задоволення навчальною діяльністю. Цей підхід підкреслює, що мотивація має комплексний характер і вимагає врахування багатьох аспектів.

У сучасних дослідженнях також підкреслюється важливість формування позитивної мотивації у молодших школярів через інтерактивні методи навчання. Актуальність зв'язку навчання з життєвим досвідом учнів стає невід'ємною

частиною освітнього процесу. Використання ігрових технологій, проблемних завдань і практичних вправ забезпечує емоційний зв'язок між учнями та навчальним матеріалом, що підвищує їхню мотивацію до навчання.

Розкрити сутність і структуру понять «мотивація», «самотійність» та «відповідальність», а також визначити їх значення в освітньому процесі та вплив на навчальну діяльність учнів.

Мотивація, самотійність і відповідальність є ключовими поняттями, що визначають поведінкові моделі та ефективність навчальної діяльності учнів. Мотивація, як динамічна система внутрішніх і зовнішніх факторів, що стимулюють індивіда до досягнення певних цілей, виступає одним із центральних елементів освітнього процесу. Згідно з класичними теоріями мотивації, вона має складну структуру, яка охоплює як зовнішні мотиви (наприклад, винагороди або соціальні очікування), так і внутрішні, що включають цікавість, пізнавальний інтерес і прагнення до саморозвитку. В освітньому контексті мотивація є фундаментом, що визначає не лише активність учнів на уроках, але й їхню зацікавленість у процесі здобуття знань і прагнення досягати успіху в навчанні. Особливо важливою є внутрішня мотивація, адже вона формує стабільний інтерес до навчання та сприяє активному залученню до навчального процесу.

Самотійність, у свою чергу, відображає здатність учня самотійно ухвалювати рішення та виконувати завдання без постійної підтримки з боку вчителя чи батьків. Вона є результатом усвідомленого контролю над своїми навчальними діями та власною відповідальністю за результати. Самотійність тісно пов'язана з мотивацією, оскільки саме вона дозволяє учням розвивати навички організації власної діяльності, що стає особливо важливим на етапах переходу до більш складних навчальних завдань. Виховання самотійності — це не тільки розвиток навичок планування та виконання завдань, але й навчання критичного мислення, здатності аналізувати власні помилки та шукати шляхи для їхнього подолання.

Відповідальність, як важливий компонент навчальної діяльності, визначає здатність учня брати на себе обов'язки за виконання навчальних завдань та досягнення визначених цілей. В освітньому процесі це поняття набуває особливого значення, адже відповідальність формує основу для усвідомленого ставлення до навчання. Вона сприяє тому, що учні не лише виконують завдання через зовнішні вимоги, але й беруть на себе зобов'язання відповідати за власний навчальний прогрес. Відповідальність передбачає вміння розуміти та приймати наслідки своїх дій, що в підсумку сприяє розвитку самостійності та підвищенню мотивації до навчання.

Таким чином, у контексті освітнього процесу ці три поняття взаємопов'язані та доповнюють одне одного: мотивація стимулює активність і зацікавленість у навчанні, самостійність дозволяє реалізувати цю активність без постійного контролю, а відповідальність допомагає учням усвідомлено керувати своїми діями та результатами навчання. Разом вони формують основу для ефективної та цілісної освітньої діяльності, сприяючи успішній соціалізації та розвитку учнів.

Встановити рівень мотивації до навчальної діяльності учнів початкової школи та перевірити результативність застосованих методів підвищення цього рівня;

Визначення рівня мотивації до навчальної діяльності учнів початкової школи та перевірка результативності застосованих методів підвищення цього рівня стали ключовими аспектами дослідження, яке охоплювало три основні етапи: констатувальний, формувальний і контрольний. На початковому, констатувальному етапі було проведено детальне оцінювання рівня мотивації учнів, що виявило наявні проблеми в навчальній активності, зокрема недостатню зацікавленість у навчанні та домінування зовнішніх мотивів, таких як бажання отримати схвалення чи уникнути покарання.

Формувальний етап передбачав активне впровадження спеціально розроблених методик для стимулювання навчальної активності учнів. Одним із

ключових методів, що були використані, стали інтерактивні форми навчання, такі як групові проекти, ігрові методики та індивідуальні завдання. Важливу роль у цьому процесі відіграв підхід до створення сприятливого навчального середовища, де діти могли відчувати себе залученими, безпечно висловлювати свої ідеї та працювати в команді. Завдяки впровадженню таких методів учні стали більш активними учасниками навчального процесу.

Контрольний етап дослідження підтвердив ефективність реалізованих заходів, демонструючи значне підвищення рівня мотивації учнів експериментальної групи порівняно з контрольною групою. Зокрема, аналіз результатів показав, що учні в експериментальній групі досягли 40% зростання рівня учбового мотиву, в той час як у контрольній групі цей показник залишився на рівні 10%. Це свідчить про те, що застосовані методи суттєво вплинули на розвиток внутрішньої мотивації учнів, що є важливим чинником успішного навчання та саморозвитку. Зниження рівня зовнішньої мотивації також підкреслює перехід учнів до більш самостійного та зацікавленого підходу до навчання.

Значущим результатом дослідження стало підтвердження ефективності методичних рекомендацій, що акцентують увагу на необхідності інтеграції короткострокових і довгострокових цілей у навчальний процес. Завдяки цим стратегіям учні не лише почали краще усвідомлювати важливість знань, але й відчули більшу відповідальність за свої навчальні досягнення. Це, в свою чергу, підвищило їхню академічну успішність, оскільки сформувалася стійка внутрішня мотивація до навчання, що підкреслює актуальність теорії М.Р. Гінзбурга про важливість внутрішніх мотивів.

Розробити методичні рекомендації щодо підвищення рівня мотивації до навчальної діяльності у початковій школі.

Розробка методичних рекомендацій щодо підвищення рівня мотивації до навчальної діяльності у початковій школі передбачає врахування психолого-педагогічних особливостей молодших школярів, їхніх пізнавальних потреб та

емоційного стану. Створення сприятливого середовища для навчання є ключовим фактором у формуванні стійкої внутрішньої мотивації, що сприяє активній участі учнів у навчальному процесі.

Одним із основних методів є застосування індивідуального підходу до кожної дитини. Важливо враховувати інтереси учнів та адаптувати навчальні завдання таким чином, щоб вони були посилюючими, але водночас викликали інтерес до подальшого пізнання. Доцільним є використання диференційованих завдань, які відповідають рівню розвитку пізнавальної активності учнів і сприяють формуванню їхньої самостійності в навчанні. Таким чином, діти відчуватимуть задоволення від успішного виконання завдань, що посилюватиме їхню внутрішню мотивацію.

Другий важливий аспект – це використання ігрових методик у навчанні, які стимулюють природну цікавість дитини та розвивають креативне мислення. Зокрема, інтерактивні ігри та групові завдання можуть забезпечити ефективну взаємодію учнів, сприяти формуванню комунікативних навичок та підвищувати мотивацію до колективної діяльності. Такий підхід створює умови для розвитку в учнів не лише когнітивних, але й соціальних компетенцій, що є необхідним для успішного навчання.

Окрім цього, важливу роль відіграє розвиток емоційної сфери учнів. Для цього вчителям слід формувати в учнів позитивні емоції, пов'язані з навчанням, через створення атмосфери підтримки та визнання успіхів кожного учня. Використання похвали та заохочення, а також створення ситуацій успіху підвищують самооцінку дітей та мотивують їх до подальшої активної участі у навчальному процесі. Важливо, щоб учні усвідомлювали зв'язок між своїми зусиллями і результатом, що також сприяє розвитку відповідальності та самостійності.

Особливу увагу слід приділити встановленню короткострокових і довгострокових цілей, що сприяє кращій організації навчальної діяльності учнів.

Навчання стає більш цілеспрямованим, коли учні чітко розуміють, яку мету вони мають досягти. Для цього вчителі можуть використовувати методи планування навчальних завдань разом із учнями, що не лише залучає їх до процесу, але й формує відповідальність за власне навчання.

Також важливим інструментом є використання сучасних технологій у навчальному процесі. Впровадження мультимедійних засобів, інтерактивних дошок та онлайн-ресурсів здатне зробити навчання більш цікавим та ближчим до реальних умов життя, що сприяє підвищенню мотивації учнів. Крім того, такі інструменти дозволяють диференціювати завдання, що відповідають індивідуальним потребам кожної дитини.

Методичні рекомендації також передбачають розвиток рефлексивних навичок учнів, зокрема через обговорення виконаних завдань та аналіз досягнутих результатів. Це сприяє формуванню в учнів уміння оцінювати свою діяльність та бачити власні успіхи і можливості для вдосконалення. Такий підхід дозволяє учням краще розуміти значення навчання для їхнього особистісного розвитку та майбутньої кар'єри, що посилює мотивацію до навчальної діяльності.

Мотивація до навчання є одним із ключових чинників успішної освітньої діяльності учнів початкової школи. У цей період закладаються основи ставлення дитини до процесу навчання, формується інтерес до знань і виробляються навчальні навички. Наявність високого рівня мотивації сприяє активнішій залученості учнів у навчальний процес, що, в свою чергу, позитивно впливає на їхню академічну успішність та розвиток. Мотивовані учні легше сприймають нову інформацію, проявляють ініціативу та зосереджуються на досягненні результатів. Важливо, щоб навчання приносило задоволення, оскільки це сприяє формуванню позитивного ставлення до школи й підвищує шанси на успішне опанування навчального матеріалу.

Окрім цього, мотивація відіграє вирішальну роль у розвитку таких особистісних якостей, як самостійність і відповідальність, що є необхідними для

подальшого навчання та життя. В умовах початкової школи, коли діти лише починають оволодівати навичками самоконтролю та планування власної діяльності, внутрішня мотивація допомагає їм організувати свою роботу, долати труднощі та досягати поставлених цілей. Мотивація не тільки стимулює когнітивну активність, але й формує стійке бажання до саморозвитку, що є фундаментом для подальшого особистісного зростання учнів упродовж усього навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева М.І. Мотиви навчання учнів: Посіб. для вчителів. – К.: Рад. шк., 1974. – 120 с.
2. Артеменко А. К. Мотивація та стимулювання праці в ефективному управлінні та інноваційній діяльності підприємства / А. К. Артеменко, В. В. Антощенкова, М. С. Пономарьова // Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки. – 2020. – № 1. – С. 152–163.
3. Бенях В. В. Еволюція сутності мотивації праці. 4-те вид. © Наук. вісн. Полтав. ун-ту спожив. кооперації України, 2010. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JUU_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=IJ=&S21COLORTERMS=1&S21STR=Ж70791:Екон.н.#gsc.tab=0 (дата звернення: 24.09.2024).
4. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник для студ. вищ. навч. закладів. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
5. Бегун В. В., Науменко І. М. Безпека життєдіяльності (забезпечення соціальної, техногенної та природної безпеки) : навч. Посібник. Київ : 2004. 328 с.
6. Блажко Л. В. Організаційно-педагогічні умови використання аудіовізуальних засобів навчання викладачами інститутів післядипломної освіти. URL: <http://tme.umo.edu.Ua/docs/6/11blappe.pdf>. (дата звернення: 02.10.2024).
7. Боряк О. Аналіз результатів логопедичного обстеження мовленнєвого розвитку розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку. International Scientific and Practical Conference “WORLD SCIENCE”. 2016. 2 (6), Vol. 5, pp. 40-44.

8. Буряк О. В. Формування мотивації на уроках української мови та літератури. Київ : Либідь, 1994. 319 с.
9. Буцкіна С. В. Формування мотиваційної готовності дітей 6-7 років до навчання в школі / С. В. Буцкіна// Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – 236с.
10. Варченко Н. С. Розвиток мотивації молодших школярів. Англійська мова та література. 2013. № 16-18. С. 2–5.
11. Вилюнас В. К. Теория деятельности и проблемы мотивации. А.Н.Леонтьев и современная психология. Сборник статей памяти А. Н. Леонтьева. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1983. С. 191–200.
12. Вікова психологія: навч. посіб. / за ред. Г. С. Костюк. Київ : Рад. шк., 1976. 269 с.
13. Гаврилова Н. С. Класифікація порушень артикуляційної моторики. Актуальні питання корекційної освіти. 2016. Випуск № 7. URL: <http://aqce.com.ua/download/publications/44/41.pdf> (дата звернення: 02.10.2024).
14. Гнатюк О.В. Основи здоров'я: підруч. для загальноосвіт. навч. закл.: 1 кл. / О.В. Гнатюк. – К.: Генеза, 2012. – 112 с.
15. Головатенко Є.І. Мотивація навчальної діяльності молодших школярів у контексті сучасних освітніх реформ. - К.: ІСДО НАПН України, 2016.
16. Голуб Н. М. Дидактичний матеріал з корекції та розвитку писемного мовлення учнів молодшого шкільного віку: навчально- методичний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. Ч. 1. Вид. 1-е. 384 с.
17. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
18. Гуджей М. Розвиток мотиваційної компетентності активу студентського самоврядування аграрних закладів освіти : Наук. робота. Київ, 2021. 53 с

19. Гурлева Т. Виховуємо відповідальність у дошкільників Виховательметодист дошкільного закладу: спеціаліз. журн. 2012. № 5. С. 19-29.
20. Данілавічюте Е. Методика подолання фонемографічних відхилень у молодших школярів з ДЦП. Теорія та практика сучасної логопедії. 2014. Вип. 1. 168 с
21. Дерев'янку О.М. Мотивація навчальної діяльності молодших школярів у сучасних умовах. - К.: ІСДО НАПН України, 2010.
22. Дзюбка Л. В. Особливості наступності розвитку мотивації у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку // Розвиток особистісної активності. Теоретичні аспекти / За ред С.Д.. Максименка. – К.: Міленіум, 2005. – 202 с
23. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. пос. / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 450 с.
24. Дудник О. Формування відповідальної поведінки молодших школярів у оповіданнях В. Сухомлинського [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://dspu.edu.ua/pedagogics/arhiv/29_ch1_2014/7.pdf. (дата звернення: 07.05.2023).
25. Жданюк, Л. О. Ставлення до навчання у студентів з низьким рівнем академічної мотивації : дис. на здоб. наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 — пед. та вік. психол., 053 — психологія / Л. О. Жданюк ; Класич. приват. ун-т, ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – Харків : [б. в.], 2019. – 206 с.
26. Заброцький М. М. Основи вікової психології Тернопіль: Богдан, 2002. 112 с.
27. Завадяк Р. І. Мотивація в умовах підприємницької діяльності / Р. І. Завадяк, Я. С. Завадяк, Л. М. Гудзовата // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – 2020. – Вип. 2. – С. 114–120.
28. Завадяк Р. І. Мотивація підприємницької діяльності в контексті проблемного підходу / Р. І. Завадяк, І. І. Качур, К. В. Попович // Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. – 2020. – Вип. 4. – С. 108–118.

29. Завгородня Н. М. Педагогічні умови соціалізації обдарованих учнів у навчально-виховному середовищі загальноосвітнього навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Київ, 2006. 22 с.
30. Загальна психологія / [підручник] / за заг. ред. академіка С. Д. Максименка. Вінниця: Нова Книга, 2004. 704 с.
31. Ібряшкін Н. Формування у дитини позитивного ставлення до навчання / Н. Ібряшкін // Початкова школа. – 2010. – №5. – С. 55-56
32. Ігрові технології в контексті сучасної шкільної освіти. Методичний посібник О.А. Острадчук. – Вінниця: ММК, 2012. с.
33. Інформаційні технології у практиці початкової школи як засіб формування соціально-адаптованої особистості молодшого школяра. vseosvita. URL: <https://vseosvita.ua/library/informacijni-tehnologii-u-praktici-pocatkovoi-skoli-ak-zasib-formuvanna-socialnoaptovanoi-osobistosti-molodsogo-skolara-46840.html> (дата звернення: 25.09.2024).
34. Казьмін В. Проблема формування мотивації у навчальній діяльності. Завуч. 2004. № 5. С 9–12.
35. Калмикова, Л. Психолінгводидактичні принципи формування у дітей старшого дошкільного віку навичок і вмінь аудіювання та говоріння / Л. Калмикова, Н. Харченко // Рідна школа. – 2019. – № 3–4. – С. 53–59.
36. Канішевська Л. В. Виховання відповідальності молодших підлітків у позаурочній діяльності загальноосвітніх шкіл-інтернатів [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://nauka.udpu.edu.ua/dysertatsiya-27/> (дата звернення: 02.10.2024).
37. Канішевська Л. В. Виховання відповідальності молодших підлітків у позаурочній діяльності загальноосвітніх шкіл-інтернатів [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://nauka.udpu.edu.ua/dysertatsiya-27/> (дата звернення: 15.09.2024).

38. Кікоть О. Мотивація навчання. Початкова школа. 2015. № 20. С. 9–13.
39. Кіш ю. Т., Горват м. В. Роль мотивації у процесі навчання. *Mukachevo State University repository: Home.* URL: http://dspace.s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5565/1/The_role_of_motivation_in_the_learning_process.pdf (дата звернення: 25.09.2024).
40. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті : навч. посіб. / Г. О. Ковальчук. – 2-ге вид., допов. – К. : КНЕУ, 2003. – 298 с.
41. Ковальчук Ю. А. Мотивація менеджерів підприємства, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність / Ю. А. Ковальчук, І. В. Гонтарева // Молодий вчений. – 2020. – № 12(2). – С. 132–134.
42. Концепція НУШ. *Кабінет Міністрів України.* URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 25.09.2024).
43. Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: Монографія / Н.В. Кудикіна. – К.: КМПУ, 2003. – 272 с.
44. Кудрявцева, Д. Усе про контроль. Поради й рекомендації щодо контролю знань та оцінювання навчальних досягнень учнів / Д. Кудрявцева // Біологія. Шкільний світ. – 2019. – № 4. – С. 10–19.
45. Логопедія. Підручник / за ред. М. К. Шеремет. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. 376 с.
46. Лук'янова М. Психологія навчальної мотивації школярів. Відкритий урок. 2006. № 2. С. 33–40.
47. Лупінович С. Навчаємося залюбки! Формування мотивації до навчання в учнів молодших класів. Харків : Основа, 2009. 107 с.
48. Малихіна О. В. Особливості мотивації учіння дітей молодшого шкільного віку // Початкова школа. – 2002.– № 10 – С. 10 – 12.

49. Мар'яненко Л. Особливості формування вчителем творчого компоненту пізнавальної діяльності учня з позицій гуманістичної психології. Український психолого-педагогічний збірник. Львів. 2020. № 20. С. 47
50. Матюхина М. В. Мотивація учения младших школьником. – М.: Просвещение, 1984. – 198 с.
51. Мороз С. А. Мотивація трудової діяльності: крос–культурні особливості та їхній прояв у системі соціально–економічних відносин / С. А. Мороз, В. М. Мороз, Л. М. Грень, А. Л. Помаза–Пономаренко // Фінансово- кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2020. – № 4. – С. 530– 538.
52. Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, наукова бібліотека ; уклад. : Грущенко С. І. ; вступ. ст. та бібліограф. ред. Неудачиної Т. І.; відп. ред. Коробкіна О. Г. - Харків : ХНПУ, 2019. – 40 с.
53. Мотузенко О. В. Мотивація праці та підвищення ефективності діяльності підприємства / О. В. Мотузенко // Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка. – 2020. – Вип. 2. – С. 103–111.
54. Нагаєв В. М. Конфліктологія: курс лекцій (модульний варіант) : навч. посіб. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 198 с.
55. Недашківська Т. Професійна компетентність та компетенції державного службовця: об'єм термінологічного значення понять / Т. Недашківська // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2008. – № 1. – С. 73–81.
56. Нишчота А. Взаємозв'язок самостійності та відповідальності у молодших школярів. Тернопіль : ТНТУ, 2023. 71 с.
URL: [https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/42078/4/dyplom_Nyshchota_%20A_2023%20\(1\).pdf](https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/42078/4/dyplom_Nyshchota_%20A_2023%20(1).pdf) (дата звернення: 26.09.2024).

57. Овсянецька Л. П. Мотиваційна основа творчості. Філософія, соціологія, психологія: зб. наук. праць. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. Вип. 12. Ч 2. С. 23–30.
58. Онищенко І. В. Мотиваційна компетентність як передумова формування мотивації до професійної діяльності в майбутніх учителів початкових класів в умовах інформатизації вищої освіти. Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2019. Вип. 2 (20). С. 108–116.
59. **Охріменко Н.М.** Мотивація навчальної діяльності молодших школярів у контексті особистісно орієнтованого підходу. - К.: ІСДО НАПН України, 2019.
60. Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: компетентнісний підхід : збірник наукових праць / за заг. редакцією В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник, Т.В. Завязун. – Житомир: ФО-П «Н.М. Левковець», 2019. – 332 с
61. Підлісна С.В. Учбова діяльність як провідний чинник розвитку особистості молодшого школяра. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VI (64), Вип. 154, 2018. С. 82
62. Подосокорська, А. Є. Використання мультимедійних технологій на заняттях з англійської мови у закладах дошкільної освіти / А. Є. Подосокорська // Філологічні студії : [зб. наук. ст.] / ХНПУ ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: І. І. Степанченко (голов. ред.) та ін. ; уклад.: А. Г. Козлова, О. О. Скоробогатова, І. І. Степанченко]. – Харків : ХНПУ, 2019. – Вип. 27. – С. 115–121.
63. Присенко В. Мотивація до навчання. Завуч. 2011. № 6. С.21–22.
64. Психологічна енциклопедія / авт.-упор. О. М. Степанов. Київ : Академвидав, 2013. 424 с.
65. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ : Вища школа, 1982. 215 с.

66. Розвиток пізнавальних процесів дитини / Упоряд. Максименко С. Д., Маценко В. Ф., Главник О. П. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 156 с.
67. Руда Н. Л. Врахування мотиваційних теорій як основа ефективного навчання. Модернізація вищої освіти України: історія, досвід, перспективи : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 9–11 лист. 2004 р.). Київ : Наук.- метод. центр вищої освіти МОН України, 2005. С. 171–178.
68. Савченко О. Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися / О. Я. Савченко // Український педагогічний журнал. – 2015. – № 1. – С. 85-98.
69. Сівачук А. Л. ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ЗАСОБАМИ МОБІЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ : магістерська робота. Кривий Ріг, 2011. 106 с.
URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/5666/1/Сівачук%20А.Л.%20Магістерська%20робота.pdf> (дата звернення: 11.10.2024).
70. Скрипник А., Мельничук С. До історії дефініцій понять «мотивація» і «мотив» як психолого-педагогічного аспекту в навчанні. *Вектор Поділля : науковий журнал. Кам'янець-Подільський : ЗУНУ «Університетська думка»*. 2021. № 4. С. 246–258.
71. Федько О. Мотив і мотивація. *Завуч*. 2006. № 26. С. 2–6
72. Філософський енциклопедичний словник / ред.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2008. 742 с.
73. Чабанна Н. Полященко І. Мультимедія на уроці. *Завуч*. 2008. № 27. С. 13–15.
74. Чекаль Л. М. Інновації у роботі вчителя початкових класів. Виклики і реалії НУШ: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, Україна, 14 квітня 2020 року). Львів : Центр прогресивної освіти «Генезум», 2020. С. 157- 164.

75. Чи прагнуть учні успішно навчатися? // Вісник. Тестування і моніторинг в освіті. – 2019. – № 6–7. – С. 8–11.
76. Чорна В. В. Мотивація і працездатність медичних працівників сфери охорони психічного здоров'я як предиктор їхнього психологічного благополуччя / В. В. Чорна // Environment & health. – 2020. – № 4. – С. 53–62.
77. Шабанова Н.В. Мотивація навчальної діяльності молодших школярів у контексті інклюзивної освіти. - К.: ІСДО НАПН України, 2018.
78. Шищенко В. Формування в молодших школярів позитивної мотивації до навчально-пізнавальної діяльності. 39-те вид. Теорія та методика навчання та виховання., 2016. 150 с.
79. Abrams, Z. I., & Gomez, L. M. (2010). *Motivation in the classroom: Integrating theory, research, and practice*. Routledge.
80. Ames, C. (1992). *Classrooms: Profiles of students and teachers*. Erlbaum.
81. Anderman, R. H., & Ryan, A. M. (2004). *Promoting self-regulation and motivation in school and home*. Jossey-Bass.
82. Atkinson, D. C. (1990). *Thematic analysis: Qualitative research methods for developing a grounded theory of research*. Sage.
83. Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice Hall.
84. **Deci, E. L., & Ryan, R. M.** (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social motivation, and well-being.
85. **Dweck, C. S.** (2006). *Mindset: The new psychology of success*. Ballantine Books.
86. Eccles, J. S., & Wigfield, A. J. (2009). *What motivates young people to do well in school?* Routledge.
87. Fredricks, J. A., Blumenfeld, P. C., Paris, A. H., & Hidi, S. (2004). School engagement: Investigating the multidimensional nature of engagement and motivation. *Journal of educational psychology*, 96(1), 103.

88. Harackiewicz, J. R., Barron, K. E., Pintrich, P. R., & Elliot, A. J. (1995). Revision of the self-report motivation and personality scale (SPMS): A measure of implicit and explicit goal orientation. *Educational and Psychological Measurement*, 55(3), 561.
89. Jacobs, R. L., & Finken, K. R. (2009). *Student engagement: A handbook of best practices*. Jossey-Bass.
90. Lepper, M. R., & Malone, T. W. (1985). Intrinsic motivation and extrinsic rewards: A backfire effect? *Journal of personality and social psychology*, 48(5), 1143.
91. Maslow, A. H. (1954). *A theory of human motivation*. *Psychological Review*
92. McClelland David C. *Human motivation*. Cambridge; New York : Cambridge University Press. 1987. 663
93. McClelland, David C. and Eric W. Johnson. *Learning to Achieve*. Glenview, Ill
94. Nuttin J. *Motivation, planning, and action. A relational theory of behavior dynamics / Transl. Leuven : Leuven University Press; Hills. (NJ) : Erlbaum, 1*
95. Siok T. H., Sim M. S., Rahmat N. H. *Motivation to Learn Online: An Analysis From McClelland's Theory of Needs*. 13th ed. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*. 252 p. URL: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/99788202/motivation_to_learn_online_an_analysis_from_mcclellands_theory_of_needs-libre.pdf?1678709274 (дата звернення: 24.09.2024).
96. Vroom V. *Work and motivation*. Jossey-Bass, 1992. 432 p.